

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«ΜΠΣ Ποινικές και Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις
της διαφθοράς του Οικονομικού και του Οργανωμένου
Εγκλήματος»

(ΠΕΔ)

Διπλωματική Εργασία

«Η προστασία των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος με βάση
το Διεθνές και το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο»

«Χαράλαμπος Μπαλάσκας»

AM505777

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: «Σοφία Γιοβάνογλου»

Πάτρα, Ιούνιος, 2022

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/ δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/ δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/ δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/ δημιουργού. Ο συγγραφέας/ δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων

«Η προστασία των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος με βάση
το Διεθνές και το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο»

«Χαράλαμπος Μπαλάσκας»

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Σοφία Γιοβάνογλου»

«Δρ Νομικής ΑΠΘ, Μέλος ΣΕΠ του
ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:

«Δημήτριος Κόρος»

«Ειδικός Επιστήμονας Νομικής ΔΠΘ,
Μέλος ΣΕΠ του ΕΑΠ»

Πάτρα, «Ιούνιος», 2022

Ευχαριστίες

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Σοφία Γιοβάνογλου, για την πολύτιμη καθοδήγηση, την αμέριστη συμπαράσταση και την επιστημονική της κατάρτιση, που οδήγησε στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής μου εργασίας. Επίσης, ένα μεγάλο ευχαριστώ, οφείλω σε όλους του καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος «Ποινικές και Εγκληματολογικές Προσεγγίσεις της διαφθοράς του Οικονομικού και του Οργανωμένου Εγκλήματος» για τις γνώσεις που μου μεταλαμπάδευσαν όλα αυτά τα χρόνια και τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου για την υπομονή τους και την κατανόησή τους για τις ώρες που έπρεπε να μείνω μακριά τους για μελέτη και ιδιαίτερα της αδερφής μου για την αμέριστη στήριξή της.

Περίληψη

Σκοπός της εργασίας αυτής, είναι να αποδειχθεί αν η νομική κάλυψη που παρέχεται από τη νομοθεσία τόσο στον ελληνικό όσο και στον διεθνή χώρο, είναι επαρκής για την προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, καθώς και να επισημανθούν οι ιδιαιτερότητες και οι κίνδυνοι στη ζωή τους, στην προσπάθεια αποκάλυψης μιας έκνομης συμπεριφοράς, μέσα από την βιβλιογραφική έρευνα. Η ύπαρξη πληροφοριοδοτών, επηρεάζει ποικιλοτρόπως το οργανωμένο έγκλημα, τη διαφθορά και τα σοβαρά εγκλήματα, που βάζουν την κοινωνική ολότητα και αναλύεται, εκτενώς, ο τρόπος με τον οποίο βοηθούν στην αποτελεσματική εξάρθρωσή τους. Τα τελευταία χρόνια, ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) είναι αμφιλεγόμενος, ως προς τις αποφάσεις και την επανεξέταση των στοιχείων, γι' αυτό θα γίνει ιδιαίτερη μνεία στη δράση του. Επιπλέον, η συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην παρουσίαση των γεγονότων και η επιρροή τους στην κοινωνία, είναι αξιοθαύμαστη και μπορεί να χρησιμοποιηθεί υπέρ της προστασίας των πληροφοριοδοτών, καθώς μπορούν να δημοσιεύσουν τις προσωπικές εμπειρίες των μαρτύρων, για την αποκατάσταση της φήμης τους και των δικαιωμάτων που καταπατήθηκαν από τις διωκτικές αρχές.

Λέξεις– Κλειδιά

Μάρτυρας Δημοσίου Συμφέροντος, πληροφοριοδότες, αντίποινα, κατοχύρωση δικαιωμάτων, εσωτερικός και εξωτερικός μηχανισμός πληροφοριοδότησης, προγράμματα προστασίας μαρτύρων

«The whistleblowers’ protection according to the International and Greek legislative framework»

«Charalambos Balaskas»

Abstract

The purpose of this paper is to explore whether the legal cover provided by the legislation both at a national and international level is sufficient for the protection of whistleblowers, as well as to point out the peculiarities and dangers in their lives in an attempt to expose illegal activity, as indicated by bibliographic research. The existence of whistleblowers affects organized crime, corruption and serious crimes in various ways, which have an impact on society as a whole. Moreover, the way in which whistleblowers assist in the effective eradication of crime will be analyzed in detail. In recent years, the role of the European Court of Human Rights (ECHR) has been controversial in terms of decision-making and reviewing of evidence, therefore, its activity will be examined carefully. In addition, the contribution of the media to the presentation of news and their influence on society is remarkable. It can be used in favor of the protection of whistleblowers as the media can publish personal testimonies of witnesses to restore their reputation, as well as their rights violated by law enforcement authorities.

Keywords

Whistleblowers, retaliation, human rights, internal and external whistleblowing mechanism, witness protection programmes

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	i
Περίληψη.....	ii
Abstract.....	iii
Περιεχόμενα.....	iv
Ακρωνύμια- Συντομεύσεις.....	vii
Εισαγωγή.....	1
1. Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος.....	4
1.1 Ιστορική Αναδρομή.....	4
1.2 Ορισμοί και κατηγοριοποίηση των μαρτύρων.....	9
1.2.1 Εσωτερικός και εξωτερικός μηχανισμός πληροφόρησης («whistleblowing»).....	11
1.3 Η σημασία, ο ρόλος και η σπουδαιότητα των μαρτύρων.....	13
2. Το νομοθετικό πλαίσιο για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος.....	15
2.1 Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στον διεθνή χώρο.....	15
2.1.1 Αμερική.....	16
2.1.2 Μεξικό.....	18
2.1.3 Αυστραλία.....	19
2.1.4 Νέα Ζηλανδία.....	20
2.1.5 Ινδονησία.....	21
2.1.6 Ινδία.....	21
2.1.7 Κορέα.....	22
2.1.8 Κίνα.....	23
2.1.9 Νότια Αφρική.....	23
2.1.10 Κολομβία.....	24

2.2	Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στην Ευρώπη	25
2.2.1	Ηνωμένο Βασίλειο	25
2.2.2	Νορβηγία.....	27
2.2.3	Γαλλία	28
2.2.4	Γερμανία	28
2.2.5	Ιταλία	29
2.2.6	Κάτω Χώρες (Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο)	29
2.2.7	Ιρλανδία	30
2.2.8	Χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία)	31
2.3	Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος στην Ελλάδα	31
3.	Οι Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος ως εργαλείο αντιμετώπισης εγκληματικών οργανώσεων και διαφθοράς.....	37
3.1	Πώς η ύπαρξη των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος επηρεάζει το οργανωμένο έγκλημα;.....	37
3.2	Η συμβολή των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στην καταπολέμηση της διαφθοράς στον εργασιακό χώρο	40
4.	Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ως προς τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος	46
4.1	Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος	46
4.2	Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και οι Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος.....	48
4.2.1	Η συμβολή των μαρτύρων στη διαμόρφωση νόμων για την προστασία τους μέσα από προσωπικές εμπειρίες.....	51
5.	Συμπεράσματα	55
	Βιβλιογραφία	58

Ελληνική	58
Ξενόγλωσση	61

Ακρωνύμια- Συντομεύσεις

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΜΔΣ: Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

WWP: Whistleblower Protection Programmes

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

UNCAC: United Nations Convention Against Corruption

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

FCA: False Claims Act

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

WITSEC: Witness Security

PIDA: Public Interest Disclosure Act

NHS: National Health System

SEC: Securities and Exchange Commission

CFTC: Commodity Futures Trading Commission

IRS: Internal Revenue Service

FCPA: Foreign Corrupt Practices Act

ERRA: Enterprise and Regulatory Reform Act

SFO: Serious Fraud Office

ACRC: Asia Case Research Center

NZ PDA: New Zealand's Protected Disclosures Act

UNODC: United Nations Office on Drugs and Crime

NWPP: National Witness Protection Programme

ICAC: Independent Commission Against Corruption

ΠΚ: Ποινικός Κώδικας

ΚΠΔ: Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ν.: νόμος

άρ.: άρθρο

παρ.: παράγραφος

εδ.: εδάφιο

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΟΟΣΑ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

ΣτΕ: Συμβούλιο της Ευρώπης

ΥΠΜ: Υπηρεσία Προστασίας Μαρτύρων

ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση

FATF: Financial Action Task Force

AML: Anti Money Laundering

ANAC: Italian Anti Corruption Authority

MEPs: Members of the European Parliament

Εισαγωγή

Με το πέρασμα των αιώνων η ανάγκη για εμπέδωση του αισθήματος ασφάλειας της κοινωνίας και η ανάγκη πίστης στη δικαιοσύνη, ώστε να αντιμετωπιστούν φαινόμενα εγκληματικών δράσεων και διαφθοράς, ανέδειξε τα νομοθετικά κενά που υπάρχουν παγκοσμίως. Είναι γενικά αποδεκτό ότι το «χρήμα» αποτελεί το κυριότερο μέσο πρόσβασης σε κάθε είδους εξουσία (Μιχαλοπούλου, 2019).

Η διαφθορά στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, γενικά, συνυπάρχει με το οργανωμένο και το οικονομικό έγκλημα και είναι αρκετά δύσκολο να καταπολεμηθεί. Καθοριστικό ρόλο προς την κατεύθυνση αυτή έχουν οι πληροφοριοδότες, στους οποίους στηρίζεται το ποινικοκατασταλτικό σύστημα, προκειμένου να προασπίζεται τα δικαιώματα του ατόμου με τον περιορισμό αυτών των φαινομένων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014). Κι αυτό διότι, υπό τη σκοπιά της θεωρίας της Κριτικής Εγκληματολογίας, ο William Chambliss αναφέρεται στις έκνομες ενέργειες του κρατικού μηχανισμού και στην παράνομη συνεργασία της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, μέσω των διαδικασιών νομοθέτησης και τροποποίησης των ήδη υπαρχόντων νομικών κειμένων, με σκοπό την ανέλιξη στην πολιτική σκηνή (Βιδάλη, 2017). Με αφορμή τα παραπάνω, ο Frank Pearce συμπληρώνει ότι, εφόσον ο νόμος αποτελεί εσωτερικό στοιχείο του κράτους, η κρατική εξουσία μετουσιώνεται με γνώμονα την εξυπηρέτηση ιδίου οφέλους, ρυθμίζοντας παράλληλα ποιες συμπεριφορές θα διώκονται ως εγκληματικές και με ποιο τρόπο. Παρόλα αυτά, η ύπαρξη νόμων έχει ως σκοπό να περιορίσει τέτοιου είδους παράνομες ενέργειες, τιμωρώντας από την εφαρμογή τους, ενίοτε, τους κοινωνικά ισχυρούς, εφόσον όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο (Βασιλαντωνοπούλου, 2014; Chambliss, 1988).

Σύμφωνα με τον Raymond Michalowski ο επιχειρηματικός καπιταλιστικός κλάδος και το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζουν κοινά δομικά στοιχεία ως προς τη λειτουργία τους (ένωση ανθρώπων, δομή, συντονισμός, γραφειοκρατία) με βασικό στόχο τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους (Σταμούλη, 2019).

Αυτό εξαρτάται από το εκάστοτε νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει σε κάθε χώρα, το οποίο επηρεάζει τις προϋποθέσεις και τα κίνητρα του πολίτη να αποκαλύψει πληροφορίες για τις πράξεις αυτές, εξυπηρετώντας το δημόσιο συμφέρον (Xuhong & Xing, 2018). Επίσης, η κοινωνική αντίληψη του χαρακτηρισμού του πληροφοριοδότη

είτε ως «ήρωα είτε ως προδότη, καρφιού, χαφιέ κ.λπ.» διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε αυτό (Banisar, 2011).

Επομένως, η απάντηση στα ανωτέρω ερωτήματα, δίνεται με την αναζήτηση των κινήτρων που λαμβάνονται υπόψη από τους πολίτες, ώστε να καταγγεληθούν παράνομες ενέργειες. Όπως αναφέρεται στο άρθρο των Su Xuhong και Ni Xing (2018), στην Ηθική Θεωρία (Moral Foundation Theory), η φύση (ατομικά χαρακτηριστικά, εθνικότητα, γένος), η ανατροφή (εκπαίδευση, κοινωνικό περιβάλλον) και οι ηθικές αξίες που διέπουν τους ανθρώπους, και συγκεκριμένα οι πέντε βασικότερες, η βλάβη στο άτομο, η δικαιοσύνη απέναντι στην κοινωνία, η πίστη στον εργοδότη, η εξουσία απέναντι σε άλλους και η καθαρότητα των κινήτρων (καλή τη πίστει), οδηγούν στην αποκάλυψη ή μη των παράνομων ενεργειών. Μια ενδεχόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση του πολίτη ίσως λειτουργήσει θετικά στην επίγνωση των ηθικών και νομικών κωδίκων για να τον ενθαρρύνουν στην εθελοντική αποκάλυψη πληροφοριών. Έτσι, σύμφωνα με αυτές αποφασίζουν για το αν η συμπεριφορά τους είναι σωστή ή λάθος, επηρεαζόμενοι από προσωπικούς, πολιτιστικούς και περιστασιακούς παράγοντες (Dungan et al., 2015; Κουράκης, 2005; Kwon et al., 2021).

Σύμφωνα με τον John Dewey (1927), το δημόσιο ενδιαφέρον για θέματα διαφθοράς δεν θα πρέπει να έχει πρωταρχικό και απόλυτο στόχο την αποκάλυψη πληροφοριών, αλλά την πληροφορία σαν μέρος ενός πλαισίου δημόσιας λογοδοσίας (Quayle, 2021). Αυτό μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην κατοχύρωση των κοινωνικών ιδανικών και αρχών και στη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη αποφάσεων. Υπό αυτή τη σκοπιά οι πληροφοριοδότες μπορεί να θεωρηθούν ως μια πτυχή της δημοσιότητας, παρέχοντας ηθική δημόσια λογοδοσία η οποία στηρίζει μια δημοκρατική κοινωνία, προσφέροντας βασικές γνώσεις στους μελετητές για περαιτέρω έρευνα.

Η αποκάλυψη πληροφοριών αφενός μπορεί να συνεισφέρει στη διενέργεια ελέγχου σε οποιαδήποτε επιχείρηση, στην αποκάλυψη ενδεχόμενης παράνομης οικονομικής συναλλαγής και στην εδραίωση της δημόσιας ασφάλειας των πολιτών, αφετέρου να προκαλέσει σοβαρές επιπτώσεις στον ίδιο τον πληροφοριοδότη (Hongseok, 2020).

Οι επιπτώσεις αυτές σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αναφέρονται ως αντίποινα. Τα αντίποινα μπορεί να έχουν πολλές μορφές, όπως να υπονομεύουν τη διαδικασία της αποκάλυψης μιας έκνομης δραστηριότητας, να απομονώσουν τον πληροφοριοδότη από το εργασιακό και κοινωνικό του περιβάλλον και να δυσφημίσουν

τον χαρακτήρα του, με συνέπεια να αισθανθεί ντροπή για την αποκάλυψη. Ενδέχεται η σοβαρότητα των αντιποίνων να προκαλέσει την ολοκληρωτική «σιωπή» του πληροφοριοδότη, με συνέπεια να αποτραπεί η δημοσίευση της αποκάλυψης επιλήψιμων συμπεριφορών, στις αρμόδιες αρχές ή στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), σαν τελευταία επιλογή, αφού πρώτα έχουν δοκιμαστεί άλλες μέθοδοι (Doberstein & Charbonneau, 2020; Mesmer-Magnus & Viswesvaran, 2005).

Οι συμβάσεις του ΟΗΕ, η πρακτική των Διεθνών Ποινικών Δικαστηρίων, οι συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων των Ανθρώπων (ΕΔΔΑ), προασπίζουν τα δικαιώματα των προστατευόμενων μαρτύρων και αποτελούν πηγή έμπνευσης για τις χώρες που κατασκευάζουν τα δικά τους προγράμματα.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναφερθεί στο πρώτο κεφάλαιο ο τρόπος με τον οποίο αναδείχθηκε από το παρελθόν μέχρι σήμερα ο όρος του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος («whistleblower»), η σημασία του μάρτυρα στην ποινική διαδικασία, καθώς και η κατηγοριοποίησή του ανάλογα με τις πληροφορίες που αποκαλύπτει επί επιλήψιμων συμπεριφορών. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται εκτενής έρευνα για το ισχύον θεσμικό πλαίσιο στον διεθνή χώρο, περιλαμβάνοντας χώρες της Ευρώπης, αλλά και εκτός αυτής, με ιδιαίτερη μνεία στην Ελλάδα, αναλύοντας τα σημεία που αφορούν στην προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος (ΜΔΣ) και αυτά που χρήζουν περαιτέρω τροποποιήσεων. Ακολουθώντας, στο τρίτο κεφάλαιο επισημαίνεται η καθοριστική σημασία των ΜΔΣ στον περιορισμό και την εξάλειψη του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και η συμβολή τους στην καταπολέμηση της διαφθοράς στον εργασιακό χώρο (δημόσιο και ιδιωτικό τομέα) έννοιες που όπως αναφέρθηκε παραπάνω συνδέονται μεταξύ τους (οργανωμένο έγκλημα και διαφθορά). Τέλος, αναλύεται ο ρόλος του ΕΔΔΑ και των ΜΜΕ και ο τρόπος που οφείλουν να αντιμετωπίζουν τους ΜΔΣ. Επίσης, παρατίθενται ατομικά παραδείγματα μαρτύρων, οι οποίοι παρακινήθηκαν από τις ηθικές τους αξίες και αποκάλυψαν πληροφορίες για το δημόσιο συμφέρον. Ολοκληρώνοντας θα παρατεθούν τα συμπεράσματα από την παρούσα βιβλιογραφική έρευνα.

1. Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στους ορισμούς που υπάρχουν με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, και θα επισημανθεί η αξία των μαρτύρων, όπως έχει διαμορφωθεί μέσα από τους νόμους στο πέρασμα των χρόνων. Ακόμα, θα γίνει ανάλυση της πρόσφατης κατηγοριοποίησης εσωτερικού και εξωτερικού μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος («whistleblowers»).

1.1 Ιστορική Αναδρομή

Η δράση αυτών, που σήμερα θα ονομάζαμε ΜΔΣ, δηλαδή το «whistleblowing», έχει μακρά ιστορία. Ήδη από την αρχαιότητα οι άνθρωποι, ως απλοί παρατηρητές, κατήγγειλαν παραβατικές συμπεριφορές και οδηγούσαν τους υπαίτιους ενώπιον της τότε δικαιοσύνης, γεγονός που συνεχίζεται και στη σύγχρονη εποχή τόσο στην Ελλάδα όσο και στον διεθνή χώρο.

Στην Αρχαία Ελλάδα, και ιδιαίτερα στην αρχαία Αθήνα (5^ο-4^ο αι. π. Χ.), καθήκον όλων των πολιτών ήταν να φροντίσουν να αποδοθεί δικαιοσύνη, όταν αντιλαμβάνονταν οποιαδήποτε έκνομη συμπεριφορά, οδηγώντας τον παραβάτη στη λαϊκή αγωγή («γραφή παρανόμων»), αφού πρώτα είχε διαδοθεί η πληροφορία στην πλατεία του χωριού, με σκοπό την τιμωρία του και την αποφυγή παρόμοιων ενεργειών από άλλους, ώστε να επιτευχθεί η εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας (Falciani & Mincuzzi, 2015; Τσιλίκης, 2018).

Οι έννοιες «delator» και «qui tam» απαντώνται στο ρωμαϊκό δίκαιο και αφορούν στο άτομο, το οποίο κατέχει πλήθος ιδιοτήτων, όπως αυτές του κατηγορού, του μάρτυρα, του απλού πληροφοριοδότη και του διωκτικού-δικαστικού οργάνου και του μηχανισμού επιβολής του νόμου αντίστοιχα. Το γεγονός ότι συγκέντρωνε πολλών ειδών εξουσίες της τότε εποχής, σε συνδυασμό με τις οικονομικές απολαβές που εξυπηρετούσε το κίνητρό του, υπονομευόταν ο ρόλος και η δράση του.

Η εξυπηρέτηση του ατομικού συμφέροντος και συγκεκριμένα ο χρηματισμός του πληροφοριοδότη, καθώς και το «qui tam», εντοπίζονται επίσης στη Βρετανία το 695 μ.Χ. (κατά τον Μεσαίωνα) υπό το πρίσμα της ανάγκης υπεράσπισης του δημοσίου συμφέροντος, το οποίο ταυτιζόταν με το συμφέρον του βασιλιά (διωκτική αρχή της εποχής), λειτουργώντας με διττό ρόλο. Αφενός μεν η αποκάλυψη των έκνομων

ενεργειών είχε θετικό αντίκτυπο, εφόσον τα εγκλήματα που μάστιζαν το κοινωνικό σύνολο αντιμετωπίζονταν άμεσα και προκαλούσαν ευμάρεια στα κοινωνικά στρώματα, αφετέρου δε η ύπαρξη οικονομικών κινήτρων προωθούσε την παραποίηση των πραγματικών στοιχείων, έχοντας ως απόρροια την επιβολή απάνθρωπων κυρώσεων σε αθώους, διαταράσσοντας την ειρηνική διαβίωση των πολιτών (Banisar, 2011; Τσιλίκης, 2018).

Μεταγενέστερα, τον 18ο αι., ξεκινά η ανάγκη δημιουργίας νόμων στις ΗΠΑ σχετικά με την αντιμετώπιση οικονομικών εγκλημάτων (ανακριβή και ψευδή δήλωση των εσόδων των επιχειρηματιών). Ο Αβραάμ Λίνκολν, με αφορμή την αποκάλυψη ότι οι εταιρείες προμήθευσαν ελαττωματικά προϊόντα στο στρατό στη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, θεσπίζει το νόμο False Claims Act (FCA) το 1863 παρέχοντας κίνητρο (χρηματικό) στους ιδιώτες πληροφοριοδότες, για αποκάλυψη των εγκλημάτων αυτών για την προάσπιση του δημόσιου συμφέροντος. Προοικονομώντας άτυπα την έννοια του ΜΔΣ και την αντιμετώπιση αντιποίνων σύμφωνα με τον νόμο Securities Exchange Act του 1934. Κατά τη δεκαετία του 1960 η έννοια του «whistleblower» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά επίσημα και διατηρείται έως σήμερα (Banisar, 2011; Gijzenbergh, 2021; Τσιλίκης, 2018).

Έτσι για πρώτη φορά ο Joseph Valachi, μέλος της Ιταλικής-Αμερικανικής Μαφίας το 1963, κατέθεσε και αποκάλυψε τη δομή και το περιεχόμενό της. Αυτό προκάλεσε μεγάλη αναστάτωση στον ίδιο και φόβο για τη ζωή του με αποτέλεσμα οι αρχές των ΗΠΑ να του παρέχουν προστασία μέχρι το τέλος της ζωής του εντός της φυλακής, όπου ήταν απομονωμένος από τους υπόλοιπους, όπως αναφέρεται στο κείμενο «Good Practices for the Protection of Witnesses in Criminal Proceedings Involving Organized Crime» (UNODC, 2008).

Η προστασία μαρτύρων άρχισε πρώτη φορά στις ΗΠΑ στη δεκαετία 1970, ως νόμιμη διαδικασία, σε συμπλήρωση του προγράμματος που είχε ξεκινήσει για την εξάρθρωση των εγκληματικών οργανώσεων της εποχής (Μαφία). Ο νόμος για τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος, εξουσιοδότησε τον γενικό εισαγγελέα των ΗΠΑ να παρέχει ασφάλεια στους μάρτυρες που είχαν συμφωνήσει να καταθέσουν με αληθινά στοιχεία για υποθέσεις που αφορούσαν το οργανωμένο έγκλημα και άλλες μορφές σοβαρού εγκλήματος. Υπό την εισαγγελική αρχή, το πρόγραμμα Witness Security (WITSEC) των Ηνωμένων Πολιτειών διασφαλίζει τη φυσική ασφάλεια των μαρτύρων που

κινδυνεύουν κυρίως μέσω της επανεγκατάστασής τους σε έναν νέο, αφανή τόπο διαμονής, με αλλαγμένο όνομα και νέα στοιχεία ταυτότητας. Ελλείψεις του προγράμματος αυτού οδήγησαν το 1984 σε μεταρρυθμίσεις του νόμου για την ασφάλεια των μαρτύρων, οι οποίες εξακολουθούν να βρίσκονται στο επίκεντρο όλων των προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων ακόμα και σήμερα παγκοσμίως (UNODC, 2008).

Η ύπαρξη παρόμοιων εγκληματικών οργανώσεων, τύπου Μαφίας, παρατηρείται και στην Ιταλία. Μέχρι το 1930 όποιος επιχειρούσε να αποκαλύψει πληροφορίες στις αρμόδιες ιταλικές αρχές για τις ενέργειες των εγκληματικών οργανώσεων είχε συνέπεια την αφαίρεση της ζωής του. Η ανάγκη αντιμετώπισης των βίαιων εξεγέρσεων των Ερυθρών Ταξιαρχιών, μιας μαρξιστικής-λενινιστικής τρομοκρατικής ομάδας, το 1970 οδήγησε το κράτος στη θέσπιση μιας σειράς νόμων, οι οποίοι παρακινούσαν τον διαχωρισμό των εμπλεκομένων από τις τρομοκρατικές ομάδες και τη συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές, χωρίς ωστόσο να παρέχει επίσημη προστασία στους μάρτυρες. Σταθμό στην ιστορία της προστασίας μαρτύρων στην Ιταλία, αποτέλεσε το έτος 1984, όταν ο Σικελός μαφιόζος Tommaso Buscetta στράφηκε εναντίον της Μαφίας και ξεκίνησε την καριέρα του ως συνεργάτης της δικαιοσύνης, με τη δίκη «Maxi-Trial», κατά την οποία φυλακίστηκαν σχεδόν 350 μέλη της Μαφίας. Σε αντάλλαγμα για τη βοήθειά του, εισήλθε στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων. Η προστασία μαρτύρων είχε πλέον κατοχυρωθεί. Αυτά τα γεγονότα ώθησαν περισσότερα μέλη της Μαφίας να συνεργαστούν, με αποτέλεσμα μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990 οι ιταλικές αρχές να έχουν επωφεληθεί από τις υπηρεσίες που παρείχαν σε αυτές περισσότεροι από 1.000 συνεργάτες της δικαιοσύνης (UNODC, 2008).

Εξαιτίας αυτών των γεγονότων πολλοί άσκησαν κριτική στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων, αναφέροντας ότι τα κίνητρά τους και οι κατηγορίες εναντίον των συμμοριών ήταν κακόβουλες απέναντι στο κοινό καλό. Κατόπιν αυτών αναθεωρήθηκε το Νομοθετικό Διάταγμα 82/1991 για την προστασία μαρτύρων και τέθηκε σε ισχύ το 2001. Ένα από τα κύρια στοιχεία της αναθεωρημένης νομοθεσίας ήταν η δημιουργία ενός προγράμματος προστασίας μαρτύρων με μια ξεχωριστή δομή για τους συνεργάτες της δικαιοσύνης.

Η Ευρώπη μέσω των εκτελεστικών και νομοθετικών οργάνων της (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο) ανταποκρίθηκε στις αντιλήψεις και στις στάσεις

για την προστασία των μαρτύρων, μετά τα χαρακτηριστικά γεγονότα που σχετίζονταν με τους Louis Worms (1957), Stanley Adams (1973) και Paul van Buitenen (1998), που έλαβαν χώρα κατά το χρονικό διάστημα 1957-2002 (Gijsenbergh, 2021).

Στη Γερμανία τα προγράμματα προστασίας μαρτύρων έχουν τεθεί σε εφαρμογή από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Χρησιμοποιήθηκαν για πρώτη φορά στο Αμβούργο για την αντιμετώπιση εγκλημάτων που σχετίζονται με συμμορίες μοτοσυκλετών. Στα επόμενα χρόνια εφαρμόστηκαν συστηματικά κι από άλλα γερμανικά κρατίδια και την Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Εγκληματικής Αστυνομίας.

Το 1998, εκδόθηκε ο νόμος για την προστασία μαρτύρων (Witness Protection Act), ο οποίος περιλάμβανε διατάξεις με ρυθμιζόμενες ποινικές διαδικασίες, δίνοντας έμφαση στη χρήση τεχνολογίας βίντεο για συνεντεύξεις μαρτύρων που διατρέχουν κίνδυνο (ειδικά παιδιά που καταθέτουν ως θύματα), βελτιωμένες δυνατότητες διασφάλισης του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων των μαρτύρων σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας και παροχή νομικής συνδρομής σε θύματα και μάρτυρες. Επιπλέον, το ίδιο έτος, οι γερμανικές αστυνομικές αρχές ανέπτυξαν για πρώτη φορά στόχους και μέτρα που πρέπει να εφαρμοστούν από τις υπηρεσίες που εμπλέκονται στην προστασία μαρτύρων. Αυτό οδήγησε στην έκδοση γενικών κατευθυντήριων γραμμών για την προστασία τους. Το 2003 το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων στη Γερμανία εναρμονίστηκε τόσο με το νόμο του 2001 όσο και με τις κατευθυντήριες γραμμές που λειτουργούσαν ως κύρια βάση για το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων σε όλα τα γραφεία προστασίας μαρτύρων στη Γερμανία (UNODC, 2008).

Συνεχίζοντας την ιστορική αναδρομή εκτός Ευρώπης, ακολουθεί η περίπτωση προστασίας μαρτύρων στη Νότια Αφρική, όπου η προστασία διέπεται από το άρ. 185Α του ν. περί ποινικής δικονομίας του 1977. Οι σχετικές διατάξεις είχαν κατασταλακτικό χαρακτήρα και χρησιμοποιήθηκαν κατά το καθεστώς του απαρτχάιντ (διαχωρισμός λευκών και εγχρώμων) ως μέσο εξαναγκασμού των μαρτύρων να καταθέσουν.

Η στρατηγική του 1996 (Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη του Εγκλήματος) αναγνώρισε την προστασία του μάρτυρα ως βασικό εργαλείο για την εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων από ευάλωτους και εκφοβισμένους μάρτυρες, προστατεύοντάς τους από δικαστικές διαδικασίες. Ακόμα, αναγνωρίστηκε ότι η προστασία των μαρτύρων ήταν, εκείνη την εποχή, ο αδύναμος σύνδεσμος στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης.

Ακολούθως, το 1983 στην Αυστραλία για την καλύτερη αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και δεδομένου ότι οι πληροφορίες που είχαν οι διωκτικές αρχές από πληροφοριοδότες ήταν ελάχιστες, με σκοπό να αντιστρέψουν τα δεδομένα, δημιούργησαν μεταξύ τους συμφωνίες (είτε 24ωρης προστασίας είτε αλλαγής ταυτότητας και κατοικίας) για την προστασία των μαρτύρων.

Με τις συμφωνίες αυτές οι πληροφοριοδότες δεν καλύπτονταν νομικά, γεγονός που οδήγησε, μέσω της έκθεσης της κοινοβουλευτικής επιτροπής του 1988, την κοινοπολιτεία να εφαρμόσει το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων «Witness Protection Act» το 1994. Αυτό αποτέλεσε τη βάση για να καθιερωθεί το Εθνικό Πρόγραμμα Προστασίας Μαρτύρων [National Witness Protection Program (NWPP)], το οποίο θέτει τα κατώτατα κριτήρια για να θεωρηθεί ένα άτομο ως μάρτυρας για να ενταχθεί.

Έκπληξη αποτελεί η εμφάνιση της Κολομβίας στη βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπου το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων έχει τις ρίζες του στο Σύνταγμα από το 1991, το οποίο απαριθμούσε μεταξύ των βασικών λειτουργιών του γενικού εισαγγελέα την υποχρέωση να παρέχει προστασία σε μάρτυρες, θύματα και άλλα μέλη σε ποινικές διαδικασίες. Με τον ν. 418/1997 καθιερώθηκαν τρία διαφορετικά προγράμματα προστασίας μαρτύρων: το πρώτο παρέχει στους μάρτυρες πληροφορίες και συστάσεις για τη δική τους ασφάλεια, το δεύτερο παρέχει περιορισμένη παρακολούθηση των καταστάσεων των μαρτύρων και το τρίτο περιλαμβάνει αλλαγή ταυτότητας και καλύπτει θύματα, μάρτυρες, διαδίκους και υπαλλήλους της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής.

Άλλη μια χώρα εκτός Ευρώπης που δημιουργεί πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων είναι η Κίνα. Συγκεκριμένα, η αστυνομία του Χονγκ Κόνγκ το 1994 δημιούργησε το πρόγραμμα αυτό. Παράλληλα, ένα παρόμοιο πρόγραμμα δημιουργήθηκε το 1998 από την «Independent Commission Against Corruption» (ICAC). Αμφότεροι οι οργανισμοί το 2000 καθιέρωσαν τη χρήση του προγράμματος «Witness Protection Ordinance». Το πρόγραμμα αυτό καθιερώνει την προστασία μαρτύρων, για την παροχή προστασίας και άλλης βοήθειας, σε άτομα των οποίων η προσωπική ασφάλεια ή η ευημερία ενδέχεται να τεθεί σε κίνδυνο.

Στη χώρα μας αναγνωρίζεται η προστασία μαρτύρων μετά το τέλος του 20ού αι., με την εισαγωγή του ν. 2928/2001. Μέχρι τότε οι καταγγελίες για έκνομες ενέργειες ήταν περιορισμένες, καθώς ο κοινωνικός περίγυρος, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις

εξαιτίας της απουσίας νομοθετικού πλαισίου για την προστασία τους, απέτρεπαν τους πολίτες στην πληροφόρηση των διωκτικών αρχών.

Από την ιστορική αναδρομή φαίνεται ότι η αφετηρία δημιουργίας των προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων είναι η αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και άλλων σοβαρών μορφών εγκληματικότητας (αντιμετώπιση διαφθοράς).

1.2 Ορισμοί και κατηγοριοποίηση των μαρτύρων

Πολλοί έχουν αναφερθεί στον ορισμό του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος, στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία ως επί το πλείστον ως «whistleblower», «whistleblowing» ή «blow the whistle», οριοθετώντας τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί κάποιος για να αποκτήσει αυτή την ιδιότητα αποκαλύπτοντας συγκεκριμένου είδους πληροφορίες. Το «whistleblowing» είναι ένα τυπικό και ευρέως διαδεδομένο φαινόμενο στις σύγχρονες κοινωνίες και έχει τη δυνατότητα να φωτίσει πολλά από τα ζητήματα που επηρεάζουν τον εργασιακό χώρο σήμερα (Doberstein & Charbonneau, 2020).

Η πρώτη επίσημη σύγχρονη χρήση του ορισμού έγινε από τον αμερικανό ακτιβιστή Ralph Nader το 1971, περιγράφοντας την αποκάλυψη του πληροφοριοδότη, ως πράξη άνδρα ή γυναίκας, ο/η οποίος/-α, πιστεύοντας ότι το δημόσιο συμφέρον υπερισχύει του συμφέροντος της οργάνωσης που υπηρετεί, παρέχει πληροφορίες για τον οργανισμό που εμπλέκεται σε διεφθαρμένη, παράνομη, δόλια ή επιβλαβή δραστηριότητα. Ο David Banisar επηρεαζόμενος από την άποψη αυτή ορίζει το «whistleblowing» σαν μια πράξη ελευθερίας του λόγου, ένα σημαντικό εργαλείο κατά της διαφθοράς και ένα είδος μηχανισμού διαφωνιών εσωτερικής διαχείρισης. Μια ακόμα προσθήκη στον ορισμό από τους Marcia Miceli και Janet Near (Banisar, 2011), αποτελεί το στοιχείο ότι και πρώην μέλη του οργανισμού έχουν δικαίωμα στην καταγγελία έκνομων συμπεριφορών, ώστε να διενεργηθεί έρευνα με σκοπό την άσκηση δίωξης από τις αρμόδιες αρχές (Doberstein & Charbonneau, 2020; Kwon et al., 2021).

Ακόμα μια θέση για το «whistleblowing», είναι όταν ένα άλλο άτομο αναφέρει μια ανήθικη συμπεριφορά σε μια τρίτη ομάδα, προβάλλοντας ένα ηθικό δίλλημα (Dungan et al., 2015). Επιπλέον, το «whistleblowing» ορίζεται ως μια πράξη αποκάλυψης πληροφοριών, ένα είδος «λυδίας λίθου», στην αρμόδια αρχή της εκάστοτε χώρας

σχετικά με παράνομες και ανήθικες πρακτικές που συμβαίνουν στον εργασιακό χώρο (Doberstein & Charbonneau, 2020).

Επομένως, με βάση τους ορισμούς καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι για να αποκτήσει ένα άτομο την ιδιότητα του ΜΔΣ πρέπει να συντρέχουν τρεις προϋποθέσεις: αρχικά να χαρακτηριστεί ως μάρτυρας, στη συνέχεια η πληροφορία που θα αποκαλύψει να οδηγήσει σε ποινική δίωξη των εμπλεκόμενων και, τέλος, ο μάρτυρας να κληθεί να καταθέσει στην ποινική διαδικασία (OECD, 2016).

Με βάση τις προϋποθέσεις αυτές, και προκειμένου να γίνει περισσότερο κατανοητή η έννοια των ΜΔΣ («whistleblowers»), πρέπει να γίνει αναφορά στους παρακάτω τρεις ορισμούς, όπως αναφέρονται στο συνέδριο καλών πρακτικών του Οργανισμού United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC, 2008) σχετικά με την προστασία των μαρτύρων.

Τα προγράμματα προστασίας μαρτύρων ορίζονται ως επίσημα καθιερωμένα μυστικά προγράμματα με αυστηρά κριτήρια εισδοχής, που προβλέπουν τη μετεγκατάσταση και αλλαγή της ταυτότητας των μαρτύρων, των οποίων η ζωή απειλείται από εγκληματική ομάδα λόγω της συνεργασίας τους με τις αρχές επιβολής του νόμου.

Η αρχή προστασίας μαρτύρων (κυβέρνηση, αστυνομία, εισαγγελική ή δικαστική αρχή, αρχή που επιβλέπει και συντονίζει την εφαρμογή της προστασίας του μάρτυρα στο πρόγραμμα) είναι αρμόδια για τη λήψη αποφάσεων για θέματα, όπως η αποδοχή, η διάρκεια της προστασίας, τα μέτρα που πρέπει να εφαρμοστούν, οι επιχειρησιακές πολιτικές και οι διαδικασίες.

Η μονάδα προστασίας μαρτύρων είναι η μυστική εξουσιοδοτημένη μονάδα να εφαρμόζει πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων και είναι υπεύθυνη για τη φυσική ασφάλεια, μετεγκατάσταση σε νέο μέρος κατοικίας και αλλαγή ταυτότητας των συμμετεχόντων στο πρόγραμμα.

Ο οργανισμός UNODC (2008) δημιούργησε έναν καθολικό ορισμό συμπεριλαμβάνοντας όλα τα παραπάνω στοιχεία και χαρακτηριστικά. Ως μάρτυρας ή συμμετέχων εννοείται κάθε πρόσωπο, ανεξάρτητα από τη νομική του υπόσταση (πληροφοριοδότης, μάρτυρας, δικαστικός υπάλληλος, μυστικός πράκτορας ή άλλος), που είναι επιλέξιμος, βάσει της νομοθεσίας ή της πολιτικής της εμπλεκόμενης χώρας, για να εξεταστεί το ενδεχόμενο εισαγωγής σε πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων.

Λογική απόρροια των όσων έχουν γραφτεί είναι οι κοινωνικές αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί για τους πληροφοριοδότες, προσθέτοντας στην έννοια του ΜΔΣ επιπλέον χαρακτηριστικά. Αναφέρονται συχνά ως ήρωες, υπηρετώντας το δίκαιο και το σωστό ενάντια στο άδικο, ενώ σε άλλες περιπτώσεις κατακρίνονται ως προδότες από τους εμπλεκόμενους, με σκοπό τη θυματοποίηση με ισχυρισμούς για ψυχική αστάθεια, συκοφαντία, υποβιβασμό, κοινωνικό αποκλεισμό και εκφοβισμό, καθώς θεωρούνται «μπελάδες» που κανείς δεν θέλει να προσλάβει (Carollo et al., 2020; Dungan et al., 2015).

Στο σημείο αυτό πρέπει να κατηγοριοποιηθούν οι μάρτυρες, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, ανάλογα με την εμπλοκή τους στην αξιόποινη πράξη την οποία αποκαλύπτουν. Οι μάρτυρες οι οποίοι παρέχουν πληροφορίες εκ των έσω, χωρίζονται σε αυτούς που διαπίστωσαν την τέλεση έκνομων ενεργειών και αποφάσισαν να τις καταγγείλουν στις αρμόδιες αρχές για το δημόσιο συμφέρον (μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, άρ. 47, 218 ΚΠΔ, άρ. 9 του ν. 2928/2001), χωρίς να εμπλέκονται με οποιονδήποτε τρόπο σε αυτές και στους εκ των έσω προερχόμενους, οι οποίοι ανήκαν και εμπλέκονταν ως μέλη εγκληματικής οργάνωσης, που τελούσε αξιόποινες πράξεις και αποχώρησαν είτε οικειοθελώς είτε παρά τη θέλησή τους από αυτή, όπως ορίζονται στα άρ. 187Γ και 263Α ΠΚ, καθώς και στο άρ. 27 του ν. 4139/2013, αποκαλούμενοι ως μάρτυρες του στέμματος. Επιπλέον, υπάρχει μια τρίτη κατηγοριοποίηση των μαρτύρων η οποία αφορά τις διωκτικές αρχές που επιδιώκουν να αποσπάσουν πληροφορίες, διεισδύοντας σε παράνομες οργανώσεις και συγκαλύπτοντας τα στοιχεία ταυτότητας του μυστικού πράκτορα μέσω ανακριτικής διείσδυσης (άρ. 254 και 255 ΚΠΔ) (Σάμιος, 2019).

1.2.1 Εσωτερικός και εξωτερικός μηχανισμός πληροφόρησης («whistleblowing»)

Στην υποενότητα αυτή θα γίνει διαχωρισμός στους όρους εσωτερικός και εξωτερικός πληροφοριοδότης («whistleblower»). Ο πληροφοριοδότης για την αποκάλυψη έκνομων ενεργειών, έχει την επιλογή είτε να απευθυνθεί στον ίδιο τον οργανισμό που παρανομεί είτε στην αρμόδια διωκτική αρχή. Επιπλέον, θα γίνει αναφορά στη διαδικασία που μπορεί να ακολουθήσει ο μάρτυρας ως προς την αποκάλυψη των πληροφοριών [Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937].

Ένας εσωτερικός πληροφοριοδότης εκθέτει παράνομες ή ανήθικες δραστηριότητες αποκλειστικά σε εκείνους που ανήκουν στον οργανισμό ή στην επιχείρηση που παρανομεί (π.χ. επόπτης, υπάλληλος φορέα) (Hongseok, 2020). Η στάση και ο έλεγχος της συμπεριφοράς τους δύναται να ενθαρρύνουν καθοριστικά την επιθυμία του για καταγγελία της πληροφορίας εσωτερικά (Park & Blenkibsoorp, 2009). Κι αυτό διότι οι εργαζόμενοι έχουν πληροφορίες εκ των έσω, πολλές από τις οποίες δεν είναι διαθέσιμες σε όλους, παρά μόνο σε όσους δουλεύουν στο συγκεκριμένο τμήμα της επιχείρησης (Gijnsenbergh, 2021; Kwon et al., 2021).

Κατά κανόνα ο εσωτερικός μηχανισμός πληροφόρησης (εσωτερικό «whistleblowing») αφορά τον εργασιακό χώρο και, όπως αναφέρει η Ευρωπαϊκή Οδηγία 2019/1937, κάθε χώρα θα πρέπει να προβλέπει στο νομοθετικό πλαίσιο την ύπαρξη εσωτερικών διαύλων επικοινωνίας στον ιδιωτικό τομέα (Previtali & Cerchiello, 2018).

Σε διαφορετική περίπτωση θα πρέπει να ισχύει η εθνική νομοθεσία για την προστασία των ΜΔΣ. Έτσι, το άτομο έχει τη δυνατότητα να αναφέρει επιλήψιμες συμπεριφορές σε εξωτερικά μέρη, όπως στο Κογκρέσο, στις αρχές επιβολής του νόμου και στα μέσα ενημέρωσης (εξωτερική πληροφόρηση, εξωτερικό «whistleblowing»). Οι πληροφοριοδότες συνήθως αναζητούν εξωτερικά κανάλια επικοινωνίας, αφού αποδειχθεί ότι τα εσωτερικά είναι αναποτελεσματικά (Hongseok, 2020).

Για την καλύτερη κατανόηση της εφαρμογής των παραπάνω, γίνεται αναφορά στον τρόπο που διαχειρίζονται διάφορες χώρες τον εσωτερικό και εξωτερικό μηχανισμό πληροφόρησης.

Στην Ελβετία ο μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος είναι πιθανόν να έρθει αντιμέτωπος με παραβίαση του υπηρεσιακού απορρήτου, εάν καταγγείλει σε εσωτερικούς ελεγκτικούς φορείς εντός του εργασιακού περιβάλλοντος που πραγματοποιείται η αξιόποινη πράξη, με συνέπεια να μην ενταχθεί στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων. Επομένως, ενστερνίζεται την ύπαρξη της έννοιας του εξωτερικού «whistleblowing» με παροχή πληροφοριών, για παραβατικές δραστηριότητες μόνο στις αρχές επιβολής του νόμου (Maheran, 2015; Τσιλίκης, 2018).

Σε αντίθεση στην Αγγλία, το κράτος προωθεί την πρόωμη επίλυση φαινομένων διαφθοράς και παραβατικών συμπεριφορών στον εργασιακό χώρο μέσω του εσωτερικού «whistleblowing», με τη χρήση διαμεσολάβησης και συμβιβασμού ως εναλλακτικών μορφών επανόρθωσης για τις αποκαλύψεις που έχουν προκύψει, χωρίς

να πάρει δημόσια έκταση το θέμα, αποφεύγοντας επίσημες διαδικασίες και δυνητικές αξιώσεις του καταγγέλλοντα. Φυσικά αυτό μπορεί να σταθεί μόνο σε θεωρητικό επίπεδο, κι όχι πρακτικά, επειδή η άρνηση της επίσημης δικαιοσύνης σε ανίσχυρες ομάδες μπορεί να επιφέρει καταπάτηση των δικαιωμάτων και της ηθικής υπόστασής τους προς εξυπηρέτηση του οφέλους της επιχείρησης (Lewis, 2013).

Στην Ελλάδα η οποία προσπαθεί να ακολουθήσει τις νομοθετικές εξελίξεις της ΕΕ (κανονισμός 596/2014), γίνεται αναφορά για πρώτη φορά στο εσωτερικό «whistleblowing» με τη θέσπιση του άρ. 39 του ν. 4443/2016, που αφορά στη δυνατότητα καταγγελίας των υπαλλήλων μια εταιρίας σε βάρος των επιλήψιμων συμπεριφορών των εργοδοτών τους (Τσιλίκης, 2018).

1.3 Η σημασία, ο ρόλος και η σπουδαιότητα των μαρτύρων

Η σπουδαιότητα ύπαρξης μαρτύρων είναι υψίστης σημασίας για την αντιμετώπιση κάθε είδους εγκληματικής συμπεριφοράς. Κι αυτό, διότι είναι δυνατόν να διαλευκανθεί, με στοιχεία (μαρτυρίες), από μια απλή έκνομη συμπεριφορά μέχρι την εξάρθρωση εγκληματικών οργανώσεων. Οι περισσότεροι μάρτυρες θυσιάζουν τη δική τους προσωπική ευημερία για χάρη του δημόσιου καλού, ανεξαρτήτως των δυσχερειών που θα αντιμετωπίσουν στις αίθουσες των δικαστηρίων, καθώς και στη συνέχεια.

Για τον λόγο αυτό, συμπεριλήφθηκε στο άρ. 178 ΚΠΔ, ο μάρτυρας ως ένα από τα κυριότερα αποδεικτικά μέσα στην ποινική διαδικασία, κατά την οποία είναι δυνατό να κληθεί, για να δώσει περαιτέρω στοιχεία και διευκρινήσεις στις διωκτικές, εισαγγελικές και δικαστικές αρχές. Η εξέταση των μαρτύρων είναι ιδιαίτερα σημαντική και προβλέπεται σε ξεχωριστό κεφάλαιο του ΚΠΔ, και συγκεκριμένα στα άρ. 209 έως 232, 328 και 354, αναφέροντας τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια που απαιτούνται για να εξεταστεί κάποιος ως μάρτυρας, καθώς επίσης τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του ενώπιον του δικαστηρίου και του κατηγορουμένου (Αλεξιάδης, 2006).

Βέβαια, στις σύγχρονες κοινωνίες επιβάλλεται η εξέταση όλων των αποδεικτικών μέσων στην ποινική δίκη, για να διεξαχθεί δίκαιη δίκη σύμφωνα με το άρ. 6 ΕΣΔΑ, καθώς οι μαρτυρικές καταθέσεις αν και κατέχουν σπουδαίο ρόλο στη δικαστηριακή πρακτική, για την καταδίκη ή την αθώωση ενός κατηγορουμένου, η αποδεικτική τους αξία θεωρείται ισχνή (Κουράκης, 2005).

Δημιουργούνται ερωτήματα για την αξιοπιστία των μαρτύρων, σχετικά με όσα καταθέτουν για συγκεκριμένες υποθέσεις στην ακροαματική διαδικασία (το τελευταίο στάδιο απονομής δικαιοσύνης), κατά την οποία μπορεί να αλλοιωθούν οι καταθέσεις των μαρτύρων, εξαιτίας των πολύμηνων και πολύχρονων καθυστερήσεων, ιδιαίτερα την τελευταία διετία εξαιτίας της πανδημίας. Όπως αναφέρει και ο Ηλίας Δασκαλάκης (1985) η ακροαματική διαδικασία διέπεται από την αρχή της αντιδικίας, με αποτέλεσμα η ροή της δίκης να εξελίσσεται σε διαμάχη και όχι σε μέθοδο αναζήτησης της αλήθειας. Ο συνδυασμός πολύπλοκων ερωτήσεων από τους δικηγόρους και η μη εξοικείωση του μάρτυρα με τον χώρο του δικαστηρίου μπορεί να προκαλέσει σύγχυση και να αλλοιώσει την κατάθεσή του. Αναφέρεται, επίσης, σε άλλες βιβλιογραφικές αναφορές, ότι δημιουργούνται αμφιθυμίες για τον πληροφοριοδότη-μάρτυρα, προσάπτοντάς του διάφορα προσωνύμια που είτε θα πλήξουν είτε θα ενισχύσουν την αξιοπιστία του (Κουράκης, 2005; Olesen, 2021).

Οι ΜΔΣ καλούνται μέσα από την αποκάλυψη της έκνομης πράξης να «προκαλέσουν» στις δικαστικές και εισαγγελικές αρχές εμπιστοσύνη προς το πρόσωπό τους, ώστε να στηριχτούν στις μαρτυρίες τους για την αναζήτηση της αλήθειας.

Επομένως, οι προθέσεις των πληροφοριοδοτών πρέπει να είναι ανιδιοτελείς, καθώς γνώμονάς τους είναι η ηθική να αποκαλύψουν, με αδιάσειστα στοιχεία, πληροφορίες για το κοινό καλό. Έτσι, οι «whistleblowers» αποτελούν την κύρια πηγή άντλησης πληροφοριών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των εγκλημάτων λευκού περιλαιμίου, παρόλα αυτά δεν είναι συχνές τέτοιου είδους αποκαλύψεις λόγω των άσχημων συνεπειών τους (Maheran, 2015).

Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, θα πρέπει να δίνεται βαρύτητα στο περιεχόμενο των πληροφοριών για αδικήματα που λαμβάνουν χώρα σε υπηρεσίες και οργανισμούς (τράπεζες, δημόσιες και ιδιωτικές επιχειρήσεις) και όχι σε στοιχεία του πληροφοριοδότη. Αυτό θα βοηθούσε στην αποφυγή αντιποίνων που φαίνεται να καλύπτουν τη σπουδαιότητα της αποκάλυψης σοβαρών εγκληματικών ενεργειών (Banisar, 2011).

2. Το νομοθετικό πλαίσιο για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στον τρόπο με τον οποίο η κάθε χώρα υποδέχεται στο εθνικό της δίκαιο την προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος (διεθνή χώρα γενικά, Ευρώπη, Ελλάδα), επισημαίνοντας τυχόν ομοιότητες και διαφορές ανάλογα με το κοινωνικο-πολιτισμικό υπόβαθρο, τα διεθνή και ευρωπαϊκά νομοθετικά κείμενα.

Ένας οργανισμός που επικεντρώνεται σε διάφορους τομείς, όπως το εμπόριο, η ανάπτυξη και η επιστήμη, εστιάζοντας στην καταπολέμηση της διαφθοράς, τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες και τη χρηστή διακυβέρνηση, είναι ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ, OECD). Αποτελεί τον ιδρυτή της σύμβασης για την καταπολέμηση της δωροδοκίας των ξένων δημόσιων αξιωματούχων σε διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές, χωρίς να αναφέρει διατάξεις σχετικές με το «whistleblowing», πλην όμως συνέστησε στις χώρες να υιοθετήσουν νόμους και πρακτικές για την προστασία ατόμων που αποκαλύπτουν πληροφορίες με την παροχή προστασίας από αντίποινα σε βάρος τους (Banisar, 2011; ΟΟΣΑ, 2018). Αναφέρεται ότι είκοσι δύο χώρες μέλη του ΟΟΣΑ επιβάλλουν ποινές σε όσους προβαίνουν σε αντίποινα ή σε διακριτική μεταχείριση στους πληροφοριοδότες που αποκαλύπτουν επιλήψιμες συμπεριφορές. Επιπλέον είκοσι έξι χώρες παρέχουν προστασία τουλάχιστον από απόλυση, παύση ή υποβιβασμό (OECD, 2016).

2.1 Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στον διεθνή χώρο

Οι χώρες που επιλέχθηκαν να εξεταστούν, όσον αφορά στον διεθνή χώρο, σχετίζονται με τις χώρες που βρέθηκαν κατά την βιβλιογραφική ανασκόπηση και είχαν κοινά χαρακτηριστικά με το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων της Αμερικής. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα φαίνεται να αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία των αντίστοιχων προγραμμάτων σε άλλες χώρες.

2.1.1 Αμερική

Η Αμερική θεωρείται πρωτοπόρος χώρα στη δημιουργία και στη λειτουργία νόμιμων προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων. Αξίζει να σημειωθεί ότι δημιούργησε το Ομοσπονδιακό Πρόγραμμα Ασφάλειας Μαρτύρων των ΗΠΑ, το οποίο έχει χρησιμεύσει ως μοντέλο και για άλλες χώρες.

Προς τον σκοπό αυτό, η κυβέρνηση των ΗΠΑ παρατήρησε την ανάγκη ύπαρξης ενιαίου και καθολικού νομοθετικού πλαισίου για την πλήρη προστασία όσων αποφασίζουν να δώσουν πληροφορίες, με διατήρηση της ανωνυμίας τους, για παράνομες πράξεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο παρέχονται στους πιθανούς ΜΔΣ κίνητρα, τα οποία τους υποστηρίζουν σε ένα νέο περιβάλλον, μέσω της προστασίας τους από αντίποινα (Kwon et al., 2021).

Οι νομοθεσίες για την προστασία μαρτύρων, με την Whistleblower Protection Act (1989), την Sarbanes-Oxley Act (2002) και την Whistleblower Protection Enhancement Act (2012), σε συνδυασμό μεταξύ τους, αποτέλεσαν ένα ισχυρό εργαλείο για την αποφυγή αντιποίνων ως αξιόποινων πράξεων σε βάρος μαρτύρων, θυμάτων ή πληροφοριοδοτών σε ομοσπονδιακό επίπεδο, με μέγιστη ποινή φυλάκισης δέκα ετών (Kwon et al., 2021).

Το Ομοσπονδιακό Πρόγραμμα Ασφάλειας Μαρτύρων (WITSEC) αποτελεί το μακροβιότερο πρόγραμμα αυτού του είδους στον κόσμο. Λειτουργεί για περισσότερα από 30 χρόνια στις ΗΠΑ. Το βασικό του στοιχείο είναι η μυστική και μόνιμη μετεγκατάσταση, σε συνδυασμό με την αλλαγή ταυτότητας, που προσφέρεται στους μάρτυρες και τις οικογένειές τους (Library Briefing, 2013).

Επιπλέον, για να ενισχυθεί από το αμερικανικό κράτος ο θεσμός του πληροφοριοδότη («whistleblower»), τέθηκαν σε εφαρμογή οι διατάξεις του νόμου Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act (2010) για την προστασία μαρτύρων και το 2011 ορίστηκε από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς των ΗΠΑ (Securities and Exchange Commission, SEC), οι διατάξεις κατά τις οποίες, ένας μάρτυρας θα κρίνεται και θα προστατεύεται με βάση την πεποίθηση του μέσου εργαζομένου σχετικά με τα όσα πληροφορεί είτε χρησιμοποιώντας εσωτερικό είτε εξωτερικό «whistleblowing», όπως αναφέρεται στο νόμο. Σύμφωνα με τα παραπάνω οποιαδήποτε επιχείρηση μεταχειρίζεται διαφορετικά τον υπάλληλο που έχει δώσει πληροφορίες σε σχέση με τους υπόλοιπους ή προβαίνει σε αντίποινα σε βάρος του,

παρεμποδίζει την ορθή απονομή δικαιοσύνης με συνέπεια ποινικές κυρώσεις στον εργοδότη και στην επιχείρηση από τη SEC (Lipman, 2012; OECD, 2016).

Παρατηρείται από τη βιβλιογραφική μελέτη ότι η SEC εξέλιξε το θεσμό της προστασίας των μαρτύρων με την επιβολή κυρώσεων (χρηματικό πρόστιμο) για πρώτη φορά το 2015 σε επιχείρηση, η οποία απαγόρευσε την έκθεση έκνομων ενεργειών βάσει των συμβολαίων που είχαν συνταχθεί κατά παράβαση του κανόνα 21F-17 του νόμου Dodd-Frank Act (2010) (Falciani & Mincuzzi, 2015; OECD, 2016).

Ακόμα, παρατηρείται η αποκάλυψη έκνομων συμπεριφορών, ανώνυμα, με τη βοήθεια νομικών εκπροσώπων, όπως προβλέπεται στο πρόγραμμα πληροφοριοδοτών της SEC. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι αυτοί προστατεύουν δραστικά τους ΜΔΣ, κατευθύνοντάς τους και δίνοντάς τους οδηγίες για τον τρόπο που θα παρουσιάσουν τα στοιχεία που έχουν ανακαλύψει στις δικαστικές και διοικητικές αρχές, ενώ παράλληλα αυτοί διατηρούν την ανωνυμία τους. Για να τηρηθεί το διαδικαστικό κομμάτι της υπαγωγής των μαρτύρων στο πρόγραμμα, επιβάλλεται η υποχρεωτική συμπλήρωση ενός ειδικού εγγράφου υπογεγραμμένου, μέσω των νομικών εκπροσώπων, που θα λειτουργεί σαν δικλείδα ασφαλείας σε περίπτωση ψευδορκίας (Lipman, 2012; OECD, 2016).

Τα προγράμματα προστασίας στην Αμερική παρέχουν οικονομική στήριξη στον μάρτυρα με την προϋπόθεση ότι η αρχική καταγγελία θα είναι αποτελεσματική όσον αφορά στην αντιμετώπιση της παράνομης πράξης. Το γεγονός αυτό βέβαια δημιουργεί τον κίνδυνο ο μάρτυρας να μην αντιληφθεί τη σοβαρότητα της κατάστασης με μοναδικό σκοπό να επωφεληθεί από την οικονομική απολαβή και όχι από το δημόσιο καλό. Αυτό θα μπορούσε να περιοριστεί με τη διασταύρωση των καταγγελλομένων για την αποφυγή ψευδών πληροφοριών και την επιβολή κυρώσεων σε συντρέχουσα περίπτωση (OECD, 2016).

Ο νόμος Dodd-Frank Act, επιπλέον, δίνει αρμοδιότητα τόσο στη SEC όσο και στην Επιτροπή Προθεσμιακών Εμπορευματικών Συναλλαγών (CFTC) να ανταποδίδει ως επιβράβευση, μέσω του ταμείου Internal Revenue Service Whistleblower Informant Award (IRS), χρήματα σε αυτούς που θα αποκαλύψουν στοιχεία για παράνομες δραστηριότητες (κινητές αξίες, εμπορευματικές συναλλαγές, δωροδοκία αλλοδαπών υπαλλήλων, είσπραξη φόρων, προστίμων, τόκων ή άλλων ποσών από μη συμμορφούμενους φορολογουμένους), όπως ρητά αναφέρονται στο νόμο για την

αντιμετώπιση της διαφθοράς, Foreign Corrupt Practices Act (FCPA), και στον νόμο εμπορευματικών συναλλαγών, Commodity Exchange Act, επιβάλλοντας ανώτατες χρηματικές κυρώσεις σε εταιρίες που έχουν εμπλακεί στις παραπάνω δραστηριότητες (άνω του ενός εκατομμυρίου δολαρίων) (OECD, 2016).

Ο μάρτυρας σύμφωνα με την παραπάνω νομοθεσία των ΗΠΑ λαμβάνει ποσοστό χρημάτων εκ των αποκτηθέντων εγκληματικών προϊόντων (απάτη) που ζημίωσαν το κράτος, κυμαινόμενο από 10% έως 30%, ακολουθώντας την πρακτική «qui tam». Το ποσοστό αυτό καθορίζεται από τη σπουδαιότητα των καταγγελλθέντων και από τη συνεισφορά της καταγγελίας στην αποτελεσματική εξάλειψη όμοιων πρακτικών από τις δικαστικές ή διοικητικές ενέργειες. Σε κάθε περίπτωση ο πληροφοριοδότης πρέπει να ταυτοποιήσει τα πραγματικά του στοιχεία στη SEC, προκειμένου να αποζημιωθεί (Andon et al., 2018; OECD, 2016). Οι αποζημιώσεις καταβάλλονται από το ταμείο της SEC, Investor Protection Fund. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι το ταμείο αυτό έχει αποδώσει παραπάνω από 162 εκατομμύρια δολάρια των ΗΠΑ σε 47 πληροφοριοδότες, ενώ οι επιβαλλόμενες κυρώσεις σε οργανισμούς, ως απόρροια καταγγελίας, έχουν οδηγήσει στην ανάκτηση ποσού άνω των 975 εκατομμυρίων δολαρίων των ΗΠΑ.

Το πρόγραμμα αυτό δέχεται πληροφορίες από μάρτυρες, δίνοντάς τους αμοιβή (χρηματικό αντίτιμο) και βρίσκεται σε συνεργασία με το Ηνωμένο Βασίλειο, το Μεξικό, την Αυστραλία, τον Καναδά, την Κίνα, το Χονγκ Κονγκ, και τη Ρωσία. Οι πληροφοριοδότες που δεν είναι Αμερικανοί εξακολουθούν να αποτελούν πηγή πληροφοριών για την SEC (Meshulam et al., 2018).

2.1.2 Μεξικό

Φαίνεται ότι το Μεξικό θέλει να μετάσχει στην εξάρθρωση και την αντιμετώπιση σοβαρών μορφών εγκληματικότητας και για τον λόγο αυτό εισάγει ένα σύστημα οικονομικών κινήτρων για αποκάλυψη πληροφοριών με επίκεντρο το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος. Ωστόσο, οι χώρες των G20 ακολουθούν διαφορετικά προγράμματα για την οικονομική ενίσχυση των πληροφοριοδοτών (Andon et al., 2018).

Η χώρα αυτή έχει δεσμευτεί, σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες (τη Διαμερικανική Σύμβαση κατά της Διαφθοράς και τη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά της διαφθοράς), να υιοθετήσει μέτρα προστασίας για τους ΜΔΣ. Παρόλα αυτά δεν έχει συμμορφωθεί πλήρως με τα διεθνή κείμενα, παρέχοντας περιορισμένες προστασίες στους

πληροφοριοδότες. Για το λόγο αυτό, εκ νέου οι οργανισμοί Αμερικανικών Κρατών και ο ΟΟΣΑ συνέστησαν στη χώρα να βελτιώσει τη νομοθεσία της για την προστασία των δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων που καταγγέλλουν φαινόμενα διαφθοράς, καθώς υπάρχει πλήθος ανεξιχνίαστων υποθέσεων δολοφονημένων δημοσιογράφων που διέθεταν και δημοσίευαν πληροφορίες για το κοινό καλό. Ωστόσο, το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει στο Μεξικό είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο με αποτέλεσμα να δημιουργείται ζήτημα ως προς τη νομοθεσία που θα ακολουθηθεί για τους «whistleblowers» ή τουλάχιστον έτσι παρουσιάζεται από το κράτος (Banisar, 2011).

2.1.3 Αυστραλία

Σύμφωνα με τον αυστραλιανό κώδικα για τις δημόσιες υπηρεσίες, απαγορεύεται στους δημόσιους υπαλλήλους να αποκαλύπτουν οποιαδήποτε πληροφορία λαμβάνουν εμπιστευτικά και αφορά σε επιλήψιμες συμπεριφορές για τον τρόπο λειτουργίας της κυβέρνησης, διότι σε αντίστοιχες περιπτώσεις δύναται να επιβληθούν κυρώσεις που περιλαμβάνουν υποβιβασμό και τερματισμό της απασχόλησης των δημοσίων υπαλλήλων. Εξαιρέση σε αυτό αποτελούν η αποκάλυψη περιπτώσεων διαφθοράς (Banisar, 2011).

Το πρόγραμμα που ακολουθείται για την προστασία μαρτύρων είναι το National Witness Protection Program (NWPP) και εφαρμόζεται από την Αυστραλιανή Ομοσπονδιακή Αστυνομία, η οποία έχει την εξουσιοδότηση τοποθέτησης και απομάκρυνσης του μάρτυρα από το πρόγραμμα. Το NWPP απαιτεί την υπογραφή συμφωνιών μεταξύ των ΜΔΣ και της διωκτικής αρχής για τη δημιουργία μητρώου συμμετεχόντων με την καταχώρηση προσωπικών στοιχείων και ποινικού παρελθόντος του μάρτυρα, ώστε να εκδοθούν νέες ταυτότητες και να αποκατασταθούν οι προηγούμενες, όπως συμβαίνει και στην Αμερική με την εφαρμογή του SEC. Επιπλέον, το πρόγραμμα αυτό διαφυλάσσει την ακεραιότητα των εγγράφων που έχουν εκδοθεί (αριθμοί φορολογικού φακέλου, διαβατήρια κ.λπ.), προβλέποντας ότι αυτά δεν μπορούν να εκδίδονται για τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα, σε άλλη επικράτεια, εκτός εάν προβλέπεται διαφορετικά από τη νομοθεσία της Κοινοπολιτείας (UNODC, 2008).

Για να προστατεύσει το κράτος την ακεραιότητα του προγράμματος παρέχει μηχανισμούς ασφαλείας, οι οποίοι διαβεβαιώνουν ότι οι συμμετέχοντες δεν πρόκειται να χρησιμοποιήσουν τη νέα τους ταυτότητα για να εμπλακούν σε νέες εγκληματικές

ενέργειες. Η ένταξη στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων λειτουργεί ως κίνητρο για την αποκάλυψη έκνομων ενεργειών από περισσότερους μάρτυρες (UNODC, 2008). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τα όσα ισχύουν στα υπόλοιπα προγράμματα προστασίας μαρτύρων, τα οποία χρησιμοποιούν οικονομικά κίνητρα για την αποκόμιση δεδομένων από τους πληροφοριοδότες.

Ο Καναδάς ακολουθεί την πορεία της Αυστραλίας, λειτουργώντας παρόμοια ομοσπονδιακά προγράμματα προστασίας μαρτύρων (Australian & Canada Witness Protection Act, 1996), τα οποία ισχύουν επίσης και σε αρκετές πολιτείες των ΗΠΑ (Library Briefing, 2013).

2.1.4 Νέα Ζηλανδία

Στη Νέα Ζηλανδία το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων εμπεριέχεται στη New Zealand's Protected Disclosures Act (NZ PDA 2000) και ορίζει τις πράξεις που θεωρούνται έκνομες στον δημόσιο τομέα (κατάχρηση δημόσιου χρήματος, απειλή για τη δημόσια ασφάλεια, υγεία και το περιβάλλον, παραβίαση νόμων, παραβίαση εργασιακών δικαιωμάτων), ώστε ο μάρτυρας να τις καταγγείλει στα αρμόδια δικαστικά όργανα για να συμμετέχει στο πρόγραμμα. Βέβαια, η καταγγελία έκνομων ενεργειών, όπως ορίστηκαν προηγουμένως, εφόσον εμπίπτουν στο δικηγορικό απόρρητο απαγορεύεται να αποκαλυφθούν (OECD, 2016).

Επιπλέον, παρατηρείται ότι στον νόμο αυτό ορίζεται η έννοια των εργαζομένων (πρώην, νυν και εθελοντών), οι οποίοι μπορούν να καταγγείλουν παράνομες συμπεριφορές. Αξιοσημείωτη είναι η ομοιότητα της νομοθεσίας της Νέας Ζηλανδίας με το Ηνωμένο Βασίλειο, όπου προωθείται η αποκάλυψη πληροφοριών μέσω του εσωτερικού μηχανισμού (εσωτερικό «whistleblowing») και μόνο σε περίπτωση αδράνειας μπορεί να γίνεται χρήση του εξωτερικού μηχανισμού στην αρμόδια δημόσια αρχή ή στον Διαμεσολαβητή (OECD, 2016).

Ο νόμος New Zealand PDA παραχωρεί πλήθος αρμοδιοτήτων στον Διαμεσολαβητή, σχετικά με την καταγγελία (ακόμη και ανώνυμη) επιλήψιμων συμπεριφορών τόσο των οργανισμών όσο και των εργαζομένων για την προστασία τους. Επιπλέον, του δίνεται το δικαίωμα, εφόσον συνηγορεί ο μάρτυρας, να ερευνήσει είτε απευθείας είτε ενημερώνοντας την αρμόδια δικαστική αρχή, τις συμπεριφορές αυτές. Οι μάρτυρες που συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα προστασίας δεν αντιμετωπίζουν αστικές, ποινικές ή πειθαρχικές ποινές (OECD, 2016).

2.1.5 Ινδονησία

Στην Ινδονησία οι οικονομικές απάτες ξεπερνούν το 50% των υποθέσεων του δημόσιου τομέα. Σύμφωνα με σχετική έρευνα οι άνθρωποι δεν διακατέχονται από τις ηθικές αξίες του υπόλοιπου κόσμου περί της σφαίρας του δημόσιου καλού για την καταγγελία τέτοιων περιπτώσεων διαφθοράς (φοροδιαφυγή, δωροδοκία, υπεξαίρεση και λογιστική απάτη). Γι' αυτό απαιτείται η χρήση διαφορετικών κινήτρων, ώστε να παρακινηθούν περισσότεροι εργαζόμενοι να αποκαλύψουν τα κακώς κείμενα που παρατηρούν.

Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά σε ένα τρίπτυχο κινήτρων (άσκηση πίεσης, οικονομικές απολαβές, εξορθολογισμός της κατάστασης) που καθιερώθηκε με το νόμο Dodd-Frank Act (2010), ο οποίος δημιουργήθηκε στην Αμερική, με έμφαση στα οικονομικά κίνητρα (καλή φήμη και καριέρα), ως το καλύτερο μέσο παρακίνησης κάτω από τις συνθήκες διαβίωσής τους.

Το γεγονός ότι το κράτος είναι αδύναμο να υποστηρίξει πλήρως ένα πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων, ευθύνεται για την κατάσταση που έχει δημιουργηθεί, για το λόγο αυτό θεσπίστηκε ο ν. 13/2016.

Ακόμα και σήμερα, αν και εφαρμόζεται ο παραπάνω νόμος, υπάρχουν μάρτυρες που διακατέχονται από φόβο για μελλοντικά αντίποινα, σε ενδεχόμενη αποκάλυψη ευαίσθητων πληροφοριών, για απάτες που λαμβάνουν χώρα στην εταιρία τους, πράγμα που σημαίνει ότι δεν υπάρχει καμία προστασία για τον πληροφοριοδότη (Latan et al., 2019).

2.1.6 Ινδία

Στην Ινδία, αν και αναγνωρίζεται η αξία της παροχής πληροφοριών από δημόσιους υπαλλήλους σε βάρος άλλων δημόσιων υπαλλήλων, με σκοπό το δημόσιο συμφέρον, ώστε να καταπολεμούνται ζητήματα διαφθοράς και κακοδιοίκησης, ωστόσο δεν υπήρχε ρήτρα εμπιστευτικότητας του πληροφοριοδότη. Για πρώτη φορά το 2018 εφαρμόζεται το Witness Protection Scheme ως επίσημη νομοθετική διαδικασία για την προστασία όσων κατήγγειλαν επιλήψιμες πράξεις, από αντίποινα, ακολουθώντας κατευθυντήριες γραμμές για την προστασία τους (εγκατάσταση υλικοτεχνικού εξοπλισμού καταγραφής στο σπίτι του μάρτυρα, περιπολίες από τις αστυνομικές αρχές,

καταγραφή πιθανόν απειλητικών μηνυμάτων και τηλεφωνικών κλήσεων και μετεγκατάσταση) (Banisar, 2011; Mudbidri, 2021).

2.1.7 Κορέα

Άλλη μια χώρα που χρησιμοποιεί το οικονομικό κίνητρο για απόκτηση πληροφοριών, είναι η Κορέα. Σημαντικό σταθμό στην ιστορία της αποτελεί ο νόμος κατά της διαφθοράς (2001), κατά τον οποίο η αποκάλυψη πληροφοριών που συμβάλλουν άμεσα στην ανάκτηση ή αύξηση των εσόδων ή μείωση των δαπανών για το δημόσιο συμφέρον, επιτρέπει την ικανοποιητική οικονομική ανταμοιβή τους (έως και 2 εκατομμύρια δολάρια των ΗΠΑ) και την ηθική (απονομή βραβείων) (Andon et al., 2018).

Το 2011 θεσπίστηκε ο νόμος για την προστασία των ΜΔΣ (Korea's Act on Public Interest Whistleblower Protection) ο οποίος απαγορεύει την προσβολή έννομων αγαθών παροντικά και μελλοντικά τόσο των μαρτύρων όσο και των οικείων τους. Συγκεκριμένα, δεν απαιτείται έκδοση δικαστικής απόφασης για τη λήψη μέτρων προστασίας από τα αντίποινα, αλλά άμεσα διατάζονται από τις αρμόδιες αρχές (διοικητικό φορέα ή εισαγγελέα). Τα αντίποινα αυτά στην κορεάτικη νομοθεσία αναφέρονται και ως «δυσμενή μέτρα», αφορώντας σε ρυθμίσεις σχετικές με την αμοιβή (μείωση μισθού) και τον χώρο εργασίας τους (υποβιβασμό, περιορισμό καθηκόντων, αλλαγή γραφείου κ.λπ.), ιατρικά έξοδα (κυρίως για την ψυχική υγεία), την καταβολή των εξόδων της ποινικής διαδικασίας στην οποία μετέχει ο πληροφοριοδότης, καθώς και οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα προσβάλλει τα εργασιακά, ηθικά και προσωπικά δικαιώματα. Η αποζημίωση για τα παραπάνω καταβάλλεται από το κράτος (OECD, 2016).

Το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων επεκτείνεται σε κάθε άτομο, το οποίο καταγγέλλει πράξεις διαφθοράς στην Επιτροπή Πολιτικών Δικαιωμάτων και Καταπολέμησης της Διαφθοράς (ACRC). Αυτό σημαίνει ότι οι επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες με ποινές, σε περίπτωση αντιποίνων στους καταγγέλλοντες και τις υποχρεώνει στην άρση των επιβαλλόμενων ποινών στους εργαζομένους. Επιπλέον, θεσπίζει τα δικαιώματα των ΜΔΣ, δημιουργώντας σχέσεις εμπιστοσύνης, την απαγόρευση δημοσίευσης των προσωπικών τους στοιχείων, τη λήψη μέτρων για την προστασία τους σε προσωπικό και οικογενειακό περιβάλλον σε περίπτωση αντιποίνων. Για όσους δεν τηρήσουν τα παραπάνω προβλέπεται ποινή φυλάκισης διάρκειας έως

δύο ετών ή πρόστιμο περίπου 18.000 δολάρια των ΗΠΑ. Όπως αναφέρεται στη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου και της Κορέας, υπάρχει η μέριμνα αμφοτέρων οι πλευρές, καταγγέλλον και καταγγελλόμενος, να έρθουν σε συμβιβασμό-συμφιλίωση. Η τροποποίηση του νόμου το 2016 για την προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος ανέδειξε τον εσωτερικό μηχανισμό πληροφόρησης (εσωτερικό «whistleblowing») με την εισαγωγή ειδικών μέτρων.

2.1.8 Κίνα

Σύμφωνα με το νομοθετικό πλαίσιο της Κίνας (Witness Protection Ordinance, 2000), η εισδοχή ή απομάκρυνση ενός προσώπου από το πρόγραμμα, ορίζεται γραπτώς είτε από τον αρμόδιο διευθυντή εγκλήματος και ασφάλειας στο αστυνομικό σώμα είτε από τον επίτροπο της ICAC. Τα κριτήρια και οι υποχρεώσεις των μαρτύρων καθορίζονται από το εν λόγω πρόγραμμα και προϋποθέτουν την αποκάλυψη της καταγγελίας στις αρμόδιες αρχές, οι οποίες αξιολογούν την αλλαγή ταυτότητας του μάρτυρα (UNODC, 2008).

2.1.9 Νότια Αφρική

Στη Νότια Αφρική εφαρμόστηκε το Protection Disclosure Act (2000) για την προστασία των μαρτύρων, που αντικατέστησε το παλιό σύστημα. Ο νέος νόμος περιλαμβάνει την ίδρυση του εθνικού γραφείου προστασίας μαρτύρων, δίνοντας την εξουσιοδότηση στον Διευθυντή να αποφασίζει την εισαγωγή ή την απόρριψη κάποιου από το πρόγραμμα. Επιπλέον, καθορίζει τους τύπους εγκλημάτων για τα οποία οι μάρτυρες μπορούν να ζητήσουν προστασία, τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί και τα πρόσωπα που δικαιούνται να υποβάλουν αίτηση.

Σημαντική διαφορά σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες είναι ότι τα αδικήματα που προβλέπονται ως προϋπόθεση για την εισαγωγή ενός μάρτυρα στο πρόγραμμα προστασίας εξαρτώνται από το αν απειλείται η σωματική του ακεραιότητα, με οποιονδήποτε τρόπο. Επιπλέον, αποτρέπεται η αποκάλυψη της ταυτότητας ή του τόπου διαμονής τόσο του μάρτυρα βάσει συγκεκριμένης αίτησης από τον αρμόδιο δικαστή όσο και των υπαλλήλων του γραφείου για τη διασφάλιση της προστασίας μαρτύρων. Η αποκάλυψη οποιασδήποτε πληροφορίας σχετικά με τα ανωτέρω πρόσωπα ανήκει στη διακριτική ευχέρεια του Διευθυντή.

Τέλος, επισημαίνεται ότι αρμόδιος κρατικός φορέας μπορεί να συνάψει συμφωνίες με άλλες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς που ρυθμίζουν τις προϋποθέσεις και τα κριτήρια για τη μετεγκατάσταση αλλοδαπών μαρτύρων στη Νότια Αφρική και την εισαγωγή τους στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων αυτής (UNODC, 2008).

2.1.10 Κολομβία

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο αυτό για το νομοθετικό πλαίσιο χωρών της διεθνούς κοινότητας για την προστασία δικαιωμάτων των ΜΔΣ, γίνεται αναφορά στο τρίτο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων της Κολομβίας (1997) κατά το οποίο υπεύθυνος για την εισαγωγή, συμμετοχή και την εκτίμηση του κινδύνου των μαρτύρων, ώστε να εισαχθούν στο ανωτέρω πρόγραμμα, είναι μια ειδική ομάδα ερευνητών του κράτους και αφορά αδικήματα σχετικά με απαγωγές, τρομοκρατία και διακίνηση ναρκωτικών. Στο πρόγραμμα προβλέπεται η μόνιμη μετεγκατάσταση εντός της χώρας, η έκδοση νέων προσωπικών εγγράφων για μάρτυρες που κινδυνεύουν, η παροχή οικονομικής βοήθειας και ιατρικής περίθαλψης (ψυχιατρική, οδοντιατρική κ.ά.) (UNODC, 2008).

Με βάση το κολομβιανό πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων, σε περίπτωση που οι μάρτυρες αρνηθούν αδικαιολόγητα να καταθέσουν στο δικαστήριο, να μην συμμετέχουν στο σχέδιο μετεγκατάστασής τους από το πρόγραμμα ή ακόμη κι αν διαπράξουν έκνομες πράξεις, μπορούν να εξαιρεθούν ή να αποχωρήσουν (οικειοθελώς) από το πρόγραμμα, ακόμα κι αν έχουν συμπεριληφθεί ήδη σε αυτό (UNODC, 2008).

Για την καλύτερη εφαρμογή του νόμου προωθείται η εκπαίδευση των δημοσίων υπαλλήλων μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, με σκοπό την εκμάθηση των νόμιμων κατευθυντήριων γραμμών του προγράμματος, όπως συμβαίνει στη νομοθεσία του Ηνωμένου Βασιλείου σχετικά με τις διαδικασίες καταγγελίας και προστασίας των δικαιωμάτων των πληροφοριοδοτών. Η ηγεσία και το εργασιακό περιβάλλον, διαδραματίζουν εξίσου υποστηρικτικό ρόλο απέναντι στον πληροφοριοδότη, καθώς το μεγαλύτερο πρόβλημά του είναι ο φόβος για αντίποινα (UNODC, 2008).

2.2 Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στην Ευρώπη

Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος ήταν από τα σημαντικότερα βήματα για την εξέλιξη της κοινωνίας. Η Ευρώπη δεν θα μπορούσε να μην συμμετέχει στο βήμα αυτό, δημιουργώντας τις δικές της κατευθυντήριες γραμμές, οι οποίες ενσωματώνονται στις ευρωπαϊκές χώρες, σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με τις ανάγκες και την αντεγκληματική πολιτική που ακολουθείται από αυτές (Gijssenbergh, 2021).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) έχει αναγνωρίσει την ανάγκη προστασίας μαρτύρων με τις συστάσεις του στα κράτη μέλη. Πέρα από την εφαρμογή των μέτρων προστασίας μαρτύρων, για αποκάλυψη πληροφοριών για το οργανωμένο έγκλημα, αναφέρεται ότι τα προτεινόμενα μέτρα μπορεί να ισχύουν και για άλλα σοβαρά αδικήματα. Επιπλέον, ασχολήθηκε με ευάλωτους μάρτυρες, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εγκληματικότητας εντός της οικογένειας. Ανέφερε ότι τέτοια προγράμματα θα πρέπει να εφαρμόζονται για όλα τα εγκλήματα που σχετίζονται με την τρομοκρατία. Στις συστάσεις του τόνισε την ανάγκη να εξισορροπούν τα κράτη μέλη τη διαδικαστική προστασία των μαρτύρων και τα δικαιώματα υπεράσπισης. Το τελευταίο θέμα έχει αναλυθεί εκτενώς από το ΕΔΔΑ κατά την ερμηνεία του άρ. 6 της ΕΣΔΑ σχετικά με το δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη (Library Briefing, 2013). Εξαιτίας της ιδιαιτερότητας του στοιχείου «καλής πίστης» για την αποκάλυψη έκνομων ενεργειών, το ΣτΕ απέφυγε την αναφορά στις συστάσεις του για την προστασία των πληροφοριοδοτών, αφήνοντας στη διακριτική ευχέρεια της κάθε χώρας να θεσπίσει στο δίκαιο τις διατάξεις σχετικά με τα κίνητρα των πληροφοριοδοτών (OECD, 2016).

2.2.1 Ηνωμένο Βασίλειο

Το Ηνωμένο Βασίλειο μετά τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις (Brexit το 2020) δεν θεωρείται πια χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πλην όμως η νομοθεσία που θα αναλυθεί απαντάται σε χώρες της ΕΕ.

Κατά το χρονικό διάστημα 1990-2009 εργαζόμενοι επιχειρήσεων ισχυρίστηκαν ότι έπεσαν θύματα κακομεταχείρισης (λεκτικής βίας) και απόλυσης, διότι έφεραν στο φως ζητήματα διαφθοράς στον εργασιακό τους χώρο (Dungan et al., 2015). Παράλληλα, στο διάστημα αυτό αναπτύχθηκε η νομοθεσία Public Interest Disclosure Act 1998

(PIDA), η οποία τοποθέτησε ένα «δίκτυο» προστασίας στον πληροφοριοδότη προς αποφυγή αντιποίνων, με την προϋπόθεση, σύμφωνα με το άρ. 43B της PIDA, ότι οι αποκαλύψεις αυτές θα αφορούν στην τέλεση ή την εν δυνάμει τέλεση ποινικού αδικήματος, την αδυναμία ή πιθανή αδυναμία συμμόρφωσης με οποιαδήποτε νομική υποχρέωση, την αποτυχία της δικαιοσύνης ή πιθανή αδικία, τον κίνδυνο ή πιθανό κίνδυνο για την υγεία ή την ασφάλεια ενός ατόμου, τη ζημία ή πιθανή ζημία στο περιβάλλον και την απόκρυψη ή πιθανή απόκρυψη των παραπάνω σχετικά με πράξεις διαφθοράς στον εργασιακό χώρο (OECD, 2016).

Με ψήφισμα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2010 γίνεται αναφορά στην εξισορρόπηση των συμφερόντων εργοδότη/εργαζομένου, υπό το πρίσμα του δημόσιου συμφέροντος και την ανάγκη να ενθαρρυνθούν οι πιθανοί καταγγέλλοντες, για να αποκαλύψουν επιλήψιμες συμπεριφορές χωρίς φόβο αντιποίνων.

Μετά από δεκαπέντε (15) χρόνια εφαρμογής της νομοθεσίας για την προστασία μαρτύρων (PIDA), φαίνεται να παρουσιάζει ορισμένες δυσχέρειες και ανεπάρκειες στη λειτουργία της, καθώς θα έπρεπε να γίνεται αναφορά στα αδικήματα που έχουν παρατηρηθεί από το Δημόσιο Σύστημα Υγείας της Αγγλίας (NHS) ως προς την επίλυσή τους για να επιτευχθεί διαφάνεια στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Δεν πρέπει να παραλειφθεί η σπουδαιότητα του νόμου ως εργαλείο αποκάλυψης αδικημάτων τόσο στο Ηνωμένο Βασίλειο όσο και στην Αμερική, όπου λειτουργεί πολύ αποτελεσματικά (Ashton, 2015; OECD, 2016).

Η έρευνα που συζητήθηκε στις παραπάνω παραγράφους καταδεικνύει την ανάγκη δημιουργίας μιας κουλτούρας που να χαρακτηρίζεται από διαφάνεια στο χώρο της εργασίας με τις καταγγελίες στον πολιτικό χώρο να είναι αποτελεσματικές μόνο σε συνδυασμό με τη συνεχή εκπαίδευση και την πεποίθηση των εργαζομένων ότι η διατύπωση ανησυχιών θα αντιμετωπιστεί θετικά από τον οργανισμό που εργάζονται (Ashton, 2015).

Είναι ενδιαφέρον ότι η Επιτροπή Συστάσεων της Ευρώπης δεν συνιστά την υποχρέωση να μιλούν οι εργαζόμενοι για ό,τι παρατηρούν, δεδομένου ότι αυτό θα μπορούσε να οδηγήσει σε υπερβολικές αναφορές. Οι δε οργανώσεις θα μπορούσαν να εστιάζουν σε εκείνους που δεν μίλησαν, αντί να διασφαλίσουν ότι υπάρχουν αποτελεσματικές ρυθμίσεις και αντιμετωπίζονται οι ανησυχίες των εργαζομένων. Τέλος, αυτό συνέβη με το νόμο Enterprise and Regulatory Reform Act (ERRA 2013) κατά τον οποίο

αφαιρέθηκε η έννοια της «καλής πίστης» και τροποποιήθηκε με τις έννοιες της «εύλογης πεποίθησης» και του «οφέλους του δημόσιου συμφέροντος». Αυτό αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα για τους πληροφοριοδότες, διότι δινόταν πολλή έμφαση στα κίνητρα του πληροφοριοδότη, παρά στις πληροφορίες που δημοσίευε (Ashton, 2015).

Μια επιπλέον προσθήκη στον τροποποιημένο νόμο ήταν να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων οι ανάδοχοι και οι εταίροι περιορισμένης ευθύνης. Σημαντική παράλειψη αποτελεί το γεγονός ότι ο νόμος εφαρμόζεται στις περιπτώσεις ομογενών εργαζομένων σε βρετανικές επιχειρήσεις, οι οποίοι κατοικούν εκτός της χώρας, μόνο στην περίπτωση ύπαρξης ισχυρών δεσμών στη Μεγάλη Βρετανία και στο βρετανικό εργατικό δίκαιο, δημιουργώντας παθητική στάση στην αποκάλυψη αδικημάτων (δωροδοκίας αλλοδαπών) (OECD, 2016).

Τέλος, στο νομοθετικό πλαίσιο του Ηνωμένου Βασιλείου υπάρχει η ειδική Υπηρεσία Σοβαρών Περιπτώσεων Απάτης (Serious Fraud Office, SFO), η οποία δέχεται πληροφορίες που αφορούν ιδιαίτερες περιπτώσεις αδικημάτων (απάτης, δωροδοκίας αλλοδαπών και ημεδαπών) προς εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος. Προωθείται το εσωτερικό «whistleblowing» με τη χρήση εσωτερικών διαύλων επικοινωνίας και σε περίπτωση αδράνειας του μηχανισμού έχουν το δικαίωμα οι μάρτυρες για χρήση του εξωτερικού «whistleblowing» (OECD, 2016).

2.2.2 Νορβηγία

Σύμφωνα με τη νομοθεσία της Νορβηγίας, η οποία δεν ανήκει στην ΕΕ, για το πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων που εφαρμόζεται στη χώρα παρατηρείται η ιδιαιτερότητα ότι επιτρέπεται η πληροφορία, που θα αφορά τον εργασιακό χώρο, να είναι λανθασμένη ή ανακριβής, εφόσον αποσκοπεί στο δημόσιο καλό, κάτι που δεν ισχύει στις υπόλοιπες χώρες, σύμφωνα με τον UNODC (2008). Η παροχή βάσιμων πληροφοριών για το δημόσιο συμφέρον και μόνο αποτελεί ικανή συνθήκη για το κράτος, ώστε να διενεργήσει έρευνα ακόμα και στην περίπτωση που οι πληροφορίες αυτές αποδειχθούν αναληθείς, χωρίς να επιβάλλονται κυρώσεις, όπως προβλέπεται στη νομοθεσία άλλων χωρών (Αμερική, Αυστραλία κ.ά.) (OECD, 2016).

2.2.3 Γαλλία

Στη Γαλλία το 2016 με τον νόμο για τη διαφάνεια, την καταπολέμηση της διαφθοράς και τον εκσυγχρονισμό της οικονομικής ζωής (Loi Sapin II), ορίζεται και προστατεύεται η γνωστοποίηση πληροφοριών σοβαρής απειλής του δημοσίου συμφέροντος. Ο ίδιος νόμος προστατεύει τα μέλη μιας επιχείρησης (πρώην, νυν και εθελοντές) που προβαίνουν σε αποκάλυψη επιλήψιμων συμπεριφορών.

Όπως αναφέρεται και στη νομοθεσία άλλων χωρών (Ηνωμένο Βασίλειο, Νέα Ζηλανδία) έτσι και στο γαλλικό νομοθετικό πλαίσιο προβλέπεται η εξάντληση των εσωτερικών διαύλων επικοινωνίας από τους μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος, με την επισήμανση της οριοθέτησης τρίμηνης προθεσμίας, προτού παρουσιάσουν τις πληροφορίες τους σε εξωτερικούς μηχανισμούς (δικαστική- διοικητική αρχή ή επαγγελματικές ενώσεις). Εάν από την παραβατική συμπεριφορά προκαλείται αμετάκλητη και επιζήμια βλάβη στον μάρτυρα, καλύπτεται νομικά, ώστε να προβεί άμεσα και δημόσια στους παραπάνω φορείς. Ένα κοινό σημείο που παρατηρείται ανάμεσα στις νομοθεσίες της Γαλλίας (και της Κορέας) είναι ο τρόπος που ορίζονται και προστατεύονται από τα δυσμενή μέτρα οι ΜΔΣ (OECD, 2016).

2.2.4 Γερμανία

Στο νομοθετικό πλαίσιο της Γερμανίας, και συγκεκριμένα στον νόμο του 2001, εναρμονίζεται η προστασία των μαρτύρων που βρίσκονται σε κίνδυνο. Οι κατηγορίες μαρτύρων που λαμβάνονται υπόψη για ένταξη στο πρόγραμμα, τα αντίστοιχα κριτήρια εισαγωγής και απομάκρυνσής τους, μπορεί να εφαρμόζονται σε άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο, λόγω της προθυμίας τους να καταθέσουν για υποθέσεις που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα ή σοβαρό έγκλημα, μόνο και εφόσον το επιθυμούν, ώστε να απολαύσουν των σχετικών δικαιωμάτων τους (έκδοση νέας ταυτότητας, προστασία οικογενειακού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένων και φίλων με χρηματική βοήθεια).

Προβλέπεται, επίσης, ότι η μονάδα προστασίας θα πρέπει να έχει εξουσία λήψης αποφάσεων για τα μέτρα που πρέπει να εφαρμόζονται, χρησιμοποιώντας για το σκοπό αυτό κριτήρια, όπως τη βαρύτητα του αδικήματος, την έκταση του κινδύνου, τα δικαιώματα του κατηγορουμένου και τις επιπτώσεις των μέτρων. Επιπλέον, η μονάδα αυτή είναι υπεύθυνη τήρησης του απορρήτου των συγκεντρωθέντων δεδομένων που

αφορούν τους πληροφοριοδότες, τα οποία μπορούν να διατεθούν στην εισαγγελική αρχή ύστερα από σχετικό αίτημα (UNODC, 2008).

2.2.5 Ιταλία

Στην Ιταλία, η νομοθεσία για την προστασία μαρτύρων τροποποιήθηκε το 2001, με αποτέλεσμα να συμπεριλαμβάνονται ως μάρτυρες προστασίας όσοι καταγγέλλουν αδικήματα με ποινή φυλάκισης μεταξύ 5 και 20 ετών, σχετικά με ναρκωτικά, μαφία ή δολοφονίες και εμπλέκονται σε εγκληματικές οργανώσεις με κίνδυνο αντιποίνων από αυτές. Στην τελευταία κατηγορία, οι επονομαζόμενοι συνεργάτες της δικαιοσύνης πρέπει να εκτίσουν τουλάχιστον το ένα τέταρτο της ποινής τους και σε περίπτωση ισόβιας κάθειρξης να εκτίσουν 10 χρόνια φυλάκισης, ώστε να γίνουν δεκτοί στο πρόγραμμα προστασίας (UNODC, 2008).

Ορίζονται, επίσης, κατά το νόμο αυτόν τα μέτρα προστασίας που θα πρέπει να εφαρμόζονται για όσους συμπεριλαμβάνονται στο πρόγραμμα, τα οποία αφορούν προσωρινά μέτρα (τη μετεγκατάσταση και διαμονή για 180 ημέρες), ειδικά μέτρα [σχέδια προστασίας και κοινωνικής επανένταξης για τα άτομα και ειδικό πρόγραμμα προστασίας (μετεγκατάσταση, προσωρινά έγγραφα ταυτότητας, οικονομική βοήθεια και σαν έσχατη λύση, έκδοση νέας ταυτότητας)] (UNODC, 2008).

Όλα τα παραπάνω λαμβάνονται από μια κεντρική επιτροπή της κυβέρνησης η οποία είναι υπεύθυνη για τις αποφάσεις και την επιβολή των μέτρων προστασίας των πληροφοριοδοτών.

2.2.6 Κάτω Χώρες (Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο)

Στις Κάτω Χώρες (Ολλανδία, Βέλγιο και Λουξεμβούργο), ο νόμος Dutch House for Whistleblowers Act (2016) για την προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος τροποποιήθηκε, ώστε να αυξηθεί η νομική του ισχύς.

Όπως έχει αναφερθεί εκτενώς σε προηγούμενες χώρες, σχετικά με τη λειτουργία των εσωτερικών διαύλων επικοινωνίας, έτσι και στην Ολλανδία προωθείται το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο με τις προϋποθέσεις η επιχείρηση να έχει την έδρα της σε αυτή, να απασχολεί εργατικό δυναμικό ίσο και μεγαλύτερο των πενήντα (50) ατόμων και να συμφωνεί με τη διαδικασία αντιμετώπισης της έκνομης πράξης. Η εξωτερική αποκάλυψη (σχετική δημόσια αρχή) έκνομων ενεργειών μπορεί να πραγματοποιηθεί, όταν συντρέχουν έκτακτες και ιδιαίτερα επιβλαβείς συνθήκες στο εργασιακό

περιβάλλον του πληροφοριοδότη ή σε περίπτωση αποκάλυψης εμπλοκής ανώτατων διοικητικών παραγόντων σε έκνομες πράξεις (OECD, 2016).

Ο νόμος, για να προστατεύσει τον πληροφοριοδότη σε περίπτωση απουσίας εξωτερικών εποπτικών αρχών, χορηγεί σχετική αρμοδιότητα αποδοχής της αποκάλυψης της επιλήψιμης συμπεριφοράς, προκειμένου να ερευνηθούν πιθανά αντίποινα από τον εργοδότη, από το τμήμα ερευνών της υπηρεσίας πληροφοριοδοτών (House of Whistleblowers' Investigation Department) (OECD, 2016).

Για την καλύτερη αξιοποίηση της πληροφορίας ο μάρτυρας, βάσει της κείμενης νομοθεσίας, πριν καταγγείλει οποιοδήποτε γεγονός, δύναται να λάβει κατευθυντήριες οδηγίες από διάφορους φορείς (δικηγόρο, έμπιστο σύμβουλο εταιρίας και σύμβουλο υπηρεσίας πληροφοριοδοτών), ώστε να καταθέσει με μεγαλύτερη ευχέρεια (OECD, 2016).

Τέλος, ο ολλανδικός νόμος για τους πληροφοριοδότες βρίσκεται σε αρμονία με το νόμο προστασίας προσωπικών δεδομένων, ώστε να αποφευχθούν παρερμηνείες σχετικά με την παροχή πληροφοριών (OECD, 2016).

2.2.7 Ιρλανδία

Η Ιρλανδία, αν και αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρουσιάζει αρκετά κοινά σημεία με τη νομοθεσία PIDA του Ηνωμένου Βασιλείου.

Συγκεκριμένα, ορίζεται για την προστασία μαρτύρων ο νόμος Irish Protected Disclosures Act (2014), με την προσθήκη που αφορά την κατάχρηση δημόσιου χρήματος, καθώς και τη διάπραξη αντιποίνων από δημόσιο φορέα. Ορίζονται, επίσης, τα δυσμενή μέτρα ως παραβατική συμπεριφορά σε βάρος του μάρτυρα που αποκαλύπτει παράνομες δραστηριότητες.

Με σχετική απόφαση του αρμόδιου δικαστηρίου, όπως αναφέρεται τόσο στο Protected Disclosures Act (PDA) της Ιρλανδίας όσο και στο PIDA του Ηνωμένου Βασιλείου, αίρεται η επιβολή αντιποίνων (απόλυση ή οποιαδήποτε ηθελημένη παράλειψη του εργοδότη) στον εργασιακό τομέα και επανέρχεται στα προηγούμενα ή νέα καθήκοντά του ο καταγγέλλων.

Το τελευταίο κοινό σημείο των νομοθεσιών ανάμεσα στις δύο χώρες αφορά την οικονομική ενίσχυση ως αποζημίωση (ψυχικής ή ψυχολογικής αποκατάστασης, μετακόμισης λόγω αλλαγής εργασίας, μεταφοράς σε άλλο χώρο εργασίας, ή λόγω

υποβιβασμού και καταβολής δικαστικών δαπανών) από την εφαρμογή αντιποίνων (OECD, 2016).

Παρατηρείται, επιπλέον, κοινή κατευθυντήρια γραμμή της νομοθεσίας της Ιρλανδίας με αυτής της Νέας Ζηλανδίας, εξ αιτίας του γεγονότος ότι η γνωστοποίηση της πληροφορίας δεν γίνεται υποχρεωτικά για την προστασία του δημόσιου συμφέροντος, αλλά από εύλογη πεποίθηση ή πίστη ότι η καταγγελία αφορά σε μια παράνομη δραστηριότητα (OECD, 2016).

2.2.8 Χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία)

Τελειώνοντας με τον χώρο της Ευρώπης θα γίνει αναφορά στις χώρες της Βαλτικής (Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία), στις οποίες μοιάζει απίθανο το άτομο που έχει αντιληφθεί μια παραβατική συμπεριφορά να την καταγγείλει εξαιτίας των υπολειμμάτων του σοβιετικού υποβάθρου, υπό το φόβο σοβαρών αντιποίνων, καθώς και υπό την έλλειψη προάσπισης του δημόσιου συμφέροντος. Συγκεκριμένα, για τη χώρα της Εσθονίας, η μυστικότητα και η πίστη στον οργανισμό, αποτελεί βασική προτεραιότητα, καθώς η αποκάλυψη πληροφοριών σε ΜΚΟ και τα μέσα ενημέρωσης είναι περιορισμένα (Johansen & Pedersen, 2020).

Στον ευρωπαϊκό χώρο, τα μέτρα προστασίας μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος που εφαρμόζονται στο εθνικό δίκαιο κάθε χώρας για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους έχουν ίδια βάση και περιεχόμενο, με μόνη διαφοροποίηση την εφαρμογή τους. Κι αυτό επειδή στο Βέλγιο και στην Ιταλία τα μέτρα προστασίας εφαρμόζονται μόνο σε περίπτωση συγκεκριμένων εγκλημάτων, ενώ στη Λιθουανία χρησιμοποιούνται και για «σοβαρά εγκλήματα». Ενώ τα περισσότερα κράτη μέλη έχουν δημιουργήσει ένα εθνικό ή ομοσπονδιακό πρόγραμμα, η Γερμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο, διαχειρίζονται πολλά περιφερειακά ή τοπικά προγράμματα (Library Briefing, 2013).

2.3 Το Νομοθετικό Πλαίσιο για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος στην Ελλάδα

Στην ενότητα αυτή θα γίνει εκτενής αναφορά στο νομοθετικό πλαίσιο που έχει θεσπιστεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα για την προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, στον τρόπο με τον οποίο εφαρμόστηκε και εντάχθηκε στην κοινωνία μας, καθώς και στη σύγκρισή του με την κείμενη νομοθεσία των υπόλοιπων χωρών.

Η πρώτη νομοθετική ρύθμιση για την προστασία του πληροφοριοδότη γίνεται στο άρ. 9 του ν. 2928/2001, κατά το οποίο η ύπαρξη αντιποίνων επιφέρει κυρώσεις, ώστε να διαφυλαχθεί η σωματική και ψυχική ακεραιότητά του, εξαιτίας της αποκάλυψης επιλήψιμων συμπεριφορών.

Στη συνέχεια, η θέσπιση νέων νόμων (άρ. 45B του ν. 4254/14 και άρ. 39 του ν. 4443/2016) και οι τροποποιήσεις της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας, στηριζόμενες στην ευρωπαϊκή οδηγία 1937/2019, οδήγησαν σε νέες διατάξεις που ισχύουν σήμερα στο νομοθετικό πλαίσιο υποδοχής των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος.

Η χώρα μας, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ευρωπαϊκές συμβάσεις, διηύρυνε το φάσμα των αδικημάτων για τα οποία ο μάρτυρας θα λαμβάνει προστασία με την υπαγωγή του σε αντίστοιχο πρόγραμμα, εφόσον προβεί στην αποκάλυψη επιλήψιμων συμπεριφορών. Πέραν του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας, αδικήματα που περιλαμβάνονταν στο νομοθετικό πλαίσιο (άρ. 9 παρ. 1 και 6 του ν. 2928/2001), συμπληρώνεται η αποκάλυψη αδικημάτων διαφθοράς στον εργασιακό χώρο (ιδιωτικό και δημόσιο τομέα), όπως οι περιπτώσεις σωματεμπορίας, η διακίνηση μεταναστών, η δωροληψία πολιτικών και δημόσιων λειτουργών, με την τροποποίηση της ήδη υπάρχουσας νομοθεσίας, εισάγοντας νέες διατάξεις (άρ. 9 παρ. 7 του ίδιου νόμου και θέσπιση νέων διατάξεων άρ. 47 και 218 ΚΠΔ) (Σάμιος, 2019; Κωνσταντινίδης, 2019; Μπαλαούρα, 2021).

Επομένως, για να χαρακτηριστεί ένα άτομο ως ΜΔΣ στην ελληνική νομοθεσία, θα πρέπει να πληροί συγκεκριμένα κριτήρια που αφορούν στην αποκάλυψη πληροφοριών –οι οποίες θα οδηγήσουν τις διωκτικές και δικαστικές αρχές στην άσκηση δίωξης για τα παραπάνω αδικήματα–, τη μηδενική εμπλοκή του με οποιονδήποτε τρόπο στις έκνομες ενέργειες που αναφέρθηκαν και το να μην έχει προσωπικά οφέλη από την αποκάλυψη (Σάμιος, 2019).

Η χώρα μας, προκειμένου να εξαλείψει τις κοινωνικές ανισότητες, υιοθέτησε και εφήρμοσε το πρότυπο της κοινωνικής δικαιοσύνης (αντεγκληματική πολιτική) για την αποτελεσματικότερη προάσπιση των δικαιωμάτων των πολιτών που καταθέτουν έκνομες ενέργειες για το δημόσιο συμφέρον. Έτσι, παρατηρείται ότι την τελευταία δεκαετία προχωρά σε μια συνεχή τροποποίηση νόμων και διατάξεων, ώστε να αντιμετωπιστούν τα περισσότερα νομοθετικά κενά παροντικά και μελλοντικά (Βιδάλη, 2017).

Μπορεί με τον ν. 4254/2014 να δημιουργήθηκαν νομοθετικά κενά κατά την εφαρμογή του, όπως επίσης και ζητήματα ως προς τον χαρακτηρισμό ελλήνων εργαζομένων στο εξωτερικό ή αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα ως ΜΔΣ, αλλά αποτελεί μια νέα αρχή στην αντιμετώπιση της διαφθοράς στον εργασιακό χώρο. Ιδιαίτερα προκλήθηκαν σπουδαίες αλλαγές στην άσκηση ποινικής δίωξης σε ανώτερες κοινωνικής τάξεις με θέσεις ισχύος, όπως συνέβη στο οικονομικό σκάνδαλο που εξελίχθηκε στη χώρα μας με την υπόθεση Siemens (Γασπαρινάτου, 2016; Κουράκης, 2018).

Η προσθήκη νέων διατάξεων (παρ. 7 του άρ. 9 του ν.2928/2001) δίνει τη δυνατότητα στον ιδιώτη να καταγγείλει τις συγκεκριμένες έκνομες πράξεις, όπως ορίζονται στον παραπάνω νόμο, για την απολαβή μέτρων προστασίας από αντίποινα.

Με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2019 αίρεται η ασυλία υπουργών και βουλευτών, δίνοντας παράταση στον χρόνο παραγραφής των αδικημάτων που διαπράττουν για θέματα διαφθοράς, πλήττοντας σε βάθος τέτοιες ενέργειες. Η Βουλή, ως αρμόδιο όργανο, ασκεί δίωξη στα πρόσωπα αυτά (άρ. 86 Συντάγματος) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021).

Μπορεί η Ελλάδα να μην παίρνει θέση σχετικά με το κίνητρο αποκάλυψης πληροφοριών του μάρτυρα για το δημόσιο συμφέρον «καλή τη πίστει» (άρ. 47ΚΠΔ), επηρεαζόμενη από την ΕΕ, σε αντίθεση με τη Νορβηγία η οποία παρέχει τη δυνατότητα στον μάρτυρα να δώσει λάθος πληροφορία, αρκεί να το κάνει με αγνά κίνητρα για το δημόσιο συμφέρον. Απόρροια αυτού του νομοθετικού κενού είναι η έκθεση του ΜΔΣ, σε περίπτωση που κατηγορηθεί για συκοφαντική δυσφήμιση ή για καταπάτηση του υπηρεσιακού απορρήτου στον εργασιακό του χώρο, και η απαλλαγή από τις κατηγορίες να επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των εισαγγελικών αρχών, με πιθανή καταβολή από τον ΜΔΣ αστικών αποζημιώσεων ή και πειθαρχικών κυρώσεων στον επαγγελματικό του χώρο, όπως μετάθεση ή ακόμα και απόλυση (OECD, 2016; Σάμιος, 2019).

Επίσης, το δίκτυο προστασίας του ν. 2928/2001 περιλαμβάνει τις δικαστικές αρχές κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, όπως ρητά αναφέρεται σε σχετικό άρθρο του, παραλείποντας την προστασία των αρχών σε περιπτώσεις πλειοψηφίας κατά την κατάρτιση των αποφάσεων (Αλεξιάδης, 2006). Στον ίδιο νόμο προβλέπονται σχετικές διατάξεις για την προστασία κρατούμενων, οι οποίοι αποκαλύπτουν πληροφορίες

σχετικά με τις εγκληματικές οργανώσεις τόσο εντός του κέντρου κράτησης (διαμονή-μεταφορά) όσο και εκτός (τακτική άδεια κρατουμένου).

Το 2018 εξουσιοδοτήθηκε από την κυβέρνηση της Ελλάδας, για πρώτη φορά, διοικητική αρχή από την αρμόδια υπηρεσία της ελληνικής αστυνομίας, «Υπηρεσία Προστασίας Μαρτύρων» (ΥΠΜ), σύμφωνα με την ΚΥΑ 42926/2018 για την υπαγωγή ενός πληροφοριοδότη στο πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων. Τα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται για την εισαγωγή σε αυτό, ορίζονται στο άρ. 5 παρ. 2 της ΚΥΑ και εντός έξι εβδομάδων θα πρέπει να ληφθεί απόφαση για ένταξη, με σχετική αιτιολογημένη διάταξη, η οποία εγκρίνεται από τον Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου. Στη χώρα μας η λήψη των ανωτέρω μέτρων πρέπει να είναι συνοφασμένη με τις αρχές της αναγκαιότητας, της εκούσιας συμμετοχής και της αναλογικότητας (Βαθιώτης, 2001; ΚΥΑ 42926/2018; Κωνσταντινίδης, 2019).

Η προστασία μαρτύρων θα πρέπει να εφαρμόζεται καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας (προδικασία και κύρια διαδικασία), μετουσιώνοντας την αλήθεια σε ορθή και αποτελεσματική απονομή δικαιοσύνης. Όπως αναφέρεται, στο Βέλγιο η προστασία των μαρτύρων ξεκινά την ημέρα που γίνεται η αποκάλυψη των έκνομων συμπεριφορών, ενώ στη χώρα μας ισχύει από τη στιγμή που θα κινδυνεύσει ο μάρτυρας από αντίποινα (OECD, 2016).

Τα μέτρα προστασίας που εφαρμόζονται στη χώρα μας για τους ΜΔΣ δεν αποκλίνουν σε σχέση με αυτά που ισχύουν στις υπόλοιπες χώρες που έχουν αναφερθεί. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται πέραν της αλλαγής στοιχείων στη μετεγκατάσταση του πληροφοριοδότη σε άλλες χώρες (άρ. 9 παρ. 2 του ν.2928/2001) και στην προστασία από αντίποινα των οικείων του, χωρίς να γίνεται αναφορά στο αν περιλαμβάνεται το στενό περιβάλλον (φίλοι, σύντροφοι) του πληροφοριοδότη, όπως συμβαίνει στη Γερμανία. Όσον αφορά στην οικονομική του στήριξη, δίνεται επίδομα ανεργίας και χορηγείται βιβλιάριο απορίας προς κάλυψη των βιοποριστικών του αναγκών, όπως ορίζεται στο άρ.17 της σχετικής ΚΥΑ, αντί της παροχής ανταμοιβών μετά την αποκάλυψη της πληροφορίας, όπως ισχύει στις ΗΠΑ, στην Κορέα και σε άλλες χώρες. Γίνεται αντιληπτό ότι τα μέτρα αυτά δημιουργούν ποικίλα προβλήματα στον ΜΔΣ, καθώς πλήττεται η συνέχιση της κανονικότητας της ζωής του, με βασικότερο πρόβλημα της διασταύρωσης των στοιχείων της νέας ταυτότητας με την παλιά, για ρύθμιση φορολογικών και οικονομικών ζητημάτων (Βαθιώτης, 2001; Pope, 2015).

Τα μέτρα προστασίας του πληροφοριοδότη κατά την κατάθεση ενώπιον των αρχών επιβολής του νόμου ισχύουν και στην Ελλάδα, όπως αναφέρθηκαν εκτενώς στις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η αρχή της δίκαιης δίκης και της αμεσότητας, ώστε να διασφαλιστούν τα δικαιώματα του κατηγορουμένου (άρ. 6 παρ. 3 ΕΣΔΑ), διότι απαγορεύεται να επιβληθεί προσωρινή κράτηση στον κατηγορούμενο, με μόνο αποδεικτικό στοιχείο μια ανώνυμη κατάθεση ή την κατάθεση ενός ΜΔΣ (άρ. 9 παρ. 5 του ν.2928/01). Κατά την ακροαματική διαδικασία ο εισαγγελέας ή ο διάδικος κατόπιν αιτήσεώς τους, καθώς και το δικαστήριο αυτεπάγγελτα, έχει το δικαίωμα της αποκάλυψης των στοιχείων του ΜΔΣ (Βαθιώτης, 2001; Κωνσταντινίδης, 2019; Pope, 2015). Τέλος, η χρονική διάρκεια που ο μάρτυρας ανήκει στο πρόγραμμα προστασίας δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα δύο χρόνια και οποιαδήποτε στιγμή πριν από τη συμπλήρωσή τους μπορεί να διακόψει τη συνεργασία, όπως συμβαίνει και στην πλειοψηφία των χωρών που αναφέρθηκαν (ΚΥΑ 42926/2018).

Ένας προβληματισμός που εγείρεται σχετικά με την προάσπιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου είναι η εφαρμογή του άρθρου 303 ΚΠΔ (επιτυγχάνεται συμφωνία μεταξύ κατηγορουμένου-συνηγόρου και του εισαγγελέα πλημμελειοδικών ή εφετών αναλόγως της κύρωσης που επισύρει το διωκόμενο αδίκημα). Κι αυτό διότι ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα να ανταλλάξει την ομολογία του με την επιβολή μειωμένης ποινής, οπότε η υπόθεσή του δεν εισάγεται στο ακροατήριο, δεν εξετάζονται μάρτυρες ή οποιοδήποτε άλλο αποδεικτικό μέσο, με αποτέλεσμα την πιθανή παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης. Από την άλλη πλευρά στους ΜΔΣ δίνεται το δικαίωμα να χρησιμοποιούν αλλοιωμένη φωνή κατά την κατάθεση ή και ακόμα να καταθέτουν από άλλη αίθουσα (άρ. 9 του ν.2928/2001), με αποτέλεσμα να τίθεται ζήτημα για παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης, καθώς ο κατηγορούμενος δεν υποβάλλει απευθείας ερωτήσεις προς τον μάρτυρα (Σάμιος, 2019).

Επομένως, στην πρώτη περίπτωση της ποινικής διαπραγμάτευσης οι δικαστικές αρχές προχωρούν στη διαδικασία αυτή, αφού προβλέπεται στην κείμενη νομοθεσία. Ενώ στη δεύτερη περίπτωση, μπορεί να διαταχθεί από τις δικαστικές αρχές η εμφάνιση του μάρτυρα στο δικαστήριο, ακολουθώντας τις νόμιμες διαδικασίες, ώστε να αποτραπεί η παραβίαση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου για τη διασφάλιση μιας δίκαιης δίκης, με παράλληλο κίνδυνο όμως την παραβίαση των δικαιωμάτων του ΜΔΣ.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η Ιαπωνία, στην οποία αν ο κατηγορούμενος δεν δώσει τη συγκατάθεσή του να εξεταστεί ο μάρτυρας μέσω βίντεο τότε πρέπει ο μάρτυρας να παρουσιαστεί αυτοπροσώπως στο δικαστήριο για να καταθέσει (OECD, 2016).

Τα δικαιώματα του ΜΔΣ, υποστηρίζονται περισσότερο σε σχέση με τα δικαιώματα του κατηγορουμένου, με βάση την αναλογικότητα της έκνομης ενέργειας που καταγγέλλεται και τις δυσχέρειες που προκαλεί στην κοινωνία. Σε διαφορετική περίπτωση τα δικαιώματα του τελευταίου υπερτερούν, ώστε να επιτυγχάνεται η εύρυθμη λειτουργία και η συνύπαρξη των πολιτών (Μαγγανάς, 2003).

3. Οι Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος ως εργαλείο αντιμετώπισης εγκληματικών οργανώσεων και διαφθοράς

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στη σημαντικότητα της ύπαρξης μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος και στον τρόπο που επηρεάζουν το οργανωμένο έγκλημα και τη διαφθορά στον εργασιακό χώρο (δημόσιο και ιδιωτικό τομέα). Σκοπός των ΜΔΣ είναι να καταγγείλουν τις παράνομες πράξεις, χωρίς ωστόσο να παραβιάζεται το απόρρητο, το οποίο επιτρέπει σε λίγους να πλουτίσουν και εκτρέφει τις ανισότητες.

Οι συναλλαγές μεταξύ των κρατικών μηχανισμών, των status groups και του οργανωμένου εγκλήματος προκαλούν ποικίλες αντιδράσεις στους πολίτες, για τις εφαρμοσμένες κυβερνητικές πρακτικές και ερωτήματα για το ποιες από αυτές αποτελούν περιπτώσεις διαφθοράς καθώς και έκνομες ενέργειες (Falciani&Mincuzzi, 2015).

3.1 Πώς η ύπαρξη των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος επηρεάζει το οργανωμένο έγκλημα;

Από τα πολύ παλιά χρόνια, περίπου τη δεκαετία του '70, έχει επισημανθεί η σύνδεση των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος και του οργανωμένου εγκλήματος (καρτέλ ναρκωτικών, συμμορίες μοτοσικλετιστών, συμμορίες στις φυλακές και βίαιες συμμορίες δρόμων), ως το σημαντικότερο ιστορικό γεγονός για την αντιμετώπισή του, μέσω της αποκάλυψης ευαίσθητων πληροφοριών της εκάστοτε οργάνωσης. Το οργανωμένο έγκλημα παρουσιάζεται ως μια επιχείρηση, η οποία, προκειμένου να αναπτύσσεται συνεχώς και να αυξάνει το κέρδος της, ενστερνίζεται την εφαρμογή νόμων των σύγχρονων οικονομιών, ώστε να εντάσσεται αποτελεσματικά και χωρίς να κινεί υποψίες στην οικονομία του κράτους με τη χρήση νόμιμων πρακτικών (Library Briefing, 2013; Ριζάβα, 2012; Σταμούλη, 2016).

Προς τον σκοπό αυτό αναπτύσσει δίκτυα συνεργασίας, όπως αναφέρει ο William Chambliss, με τις οικονομικά και κοινωνικά ισχυρές τάξεις (δικηγόρους, λογιστές, τραπεζικούς, συμβολαιογράφους), με πολιτικούς και φορείς επιβολής του νόμου που κατέχουν ισχυρές θέσεις ισχύος και εξουσίας (Hirschfield, 2015; Ριζάβα, 2012; Chambliss, 1988).

Ο αυξανόμενος αντίκτυπος του οργανωμένου εγκλήματος και των τρομοκρατικών ομάδων οδήγησε πολλές χώρες παγκοσμίως, να δημιουργήσουν πολλά παρόμοια προγράμματα προστασίας μαρτύρων, για να προφυλάξουν τους πληροφοριοδότες από πιθανά αντίποινα των εγκληματικών οργανώσεων σε βάρος τους (Library Briefing, 2013). Με τον τρόπο αυτό, οι αρμόδιες αρχές τόσο στην Ελλάδα όσο και στον διεθνή χώρο κατάφεραν να διατηρήσουν την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας (Banisar, 2011).

Αντίστοιχα στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες, δημιουργήθηκε η ανάγκη αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Σύμφωνα με τον Παπαχαραλάμπους (Μαγγανάς, 2003), η προστασία μαρτύρων ενέχει ιδιαίτερη θέση στην ελληνική νομοθεσία με τη μορφή ειδικών ανακριτικών πράξεων, κατά τις οποίες συμπεριλαμβάνονται κατηγορίες μαρτύρων, οι οποίοι έγιναν γνώστες της πληροφορίας συμπτωματικά, με διείσδυση στην εγκληματική οργάνωση, εκ των έσω, ως πρώην μέλη ή θύματα που εγκατέλειψαν την οργάνωση.

Συγκεκριμένα, ο Στέργιος Αλεξιάδης (2006) αναφέρεται σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες στις οποίες πραγματοποιήθηκαν επιθέσεις από εγκληματικές οργανώσεις εναντίον δικαστικών, εισαγγελικών και αστυνομικών για λόγους εκφοβισμού, ώστε να αποτραπεί η συλλογή στοιχείων και να ασκηθεί ποινική δίωξη σε βάρος τους.

Με αφορμή τέτοιου είδους επιθέσεις, η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιούργησε διάφορους οργανισμούς για την προστασία των μελών της. Η Europol είναι ένας οργανισμός ο οποίος μάχεται κατά της τρομοκρατίας, του οργανωμένου εγκλήματος, καθώς και άλλων σοβαρών εγκλημάτων που διαταράσσουν την εσωτερική ασφάλεια των μελών της Ευρώπης. Το 2000, η Europol συντόνισε το ευρωπαϊκό δίκτυο συνδέσμων, που περιλαμβάνει τους επικεφαλής εθνικών μαρτύρων και τις μονάδες προστασίας σε εθελοντική βάση, αναπτύσσοντας ένα δίκτυο επαγγελματικής πλατφόρμας για ανταλλαγή πληροφοριών και ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για συνεργασία στον τομέα της προστασίας μαρτύρων από τις διωκτικές αρχές κάθε χώρας (Library Briefing, 2013).

Η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών έρχεται να ενισχύσει τη μάχη κατά του διακρατικού οργανωμένου εγκλήματος, αναφέροντας ότι τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν κατάλληλα μέτρα για την προστασία των μαρτύρων, σε ποινικές διαδικασίες που σχετίζονται με σοβαρά εγκλήματα (συμμετοχή σε οργανωμένη εγκληματική ομάδα,

ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, διαφθορά στο δημόσιο τομέα, παρακώλυση της δικαιοσύνης, εμπορία ανθρώπων, παράνομη κατασκευή και διακίνηση πυροβόλων όπλων, λαθρεμπόριο μεταναστών) (UNODC, 2008).

Ακόμα ένας οργανισμός που συμβάλλει στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, είναι η ομάδα χρηματοοικονομικής δράσης (Financial Action Task Force, FATF), που προτάσσει την ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών μεταξύ των χωρών, επειδή θεωρεί το ξέπλυμα χρήματος, ως επεξεργασία των εγκληματικών εισπράξεων, για να συγκαλύψει την παράνομη καταγωγή τους, επιτρέποντας έτσι στους εγκληματίες να απολαμβάνουν αυτά τα κέρδη χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η πηγή τους (Yeoh, 2013; FATF, 2018).

Ουσιαστικά, το ξέπλυμα χρήματος, είναι η ανταλλαγή μιας μορφής αξίας σε άλλη, και η προφανής διαδρομή είναι μέσω του τραπεζικού συστήματος. Οι εμπλεκόμενοι μπορούν να επωφεληθούν από διάφορα τραπεζικά προϊόντα που θα δημιουργούνταν, ανεξάρτητα από τις συνθήκες που συντρέχουν, με σκοπό μεγαλύτερα κέρδη. Φαίνεται ότι η νομιμοποίηση παράνομων εσόδων είναι απαραίτητη πρακτική για τους δράστες του οργανωμένου εγκλήματος, ώστε να μπορούν να τα χρησιμοποιήσουν σε μελλοντικές παράνομες δραστηριότητες (ειδικά για τις αναδυόμενες οικονομίες). Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται ως ποινικό αδίκημα εξαιτίας αφενός της απόκρυψης ή μεταβίβασης της εγκληματικής περιουσίας από το κράτος και αφετέρου εξαιτίας της παραλαβής, κατοχής για χρήση ή μετατροπή σε άλλου είδους περιουσίας (Braithwaite, 1982).

Οι τραπεζικές διαδικασίες των ρυθμιζόμενων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε ιδιώτες αναφέρονται και ως σκιώδης τραπεζική (shadow banking), και είναι ιδιωτικοί οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας που πραγματοποιούν καταχρηστικούς δανεισμούς. Η αξιοποίηση διάφορων πρακτικών από τους ιδιωτικούς οργανισμούς προς την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους εφαρμόζεται με ποικίλες δραστηριότητες για το ξέπλυμα χρήματος των παγκόσμιων τραπεζών (Βιδάλη, 2019). Επομένως, είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντιμετωπιστούν τέτοιου είδους εγκληματικές ενέργειες χωρίς την πολύτιμη συμβολή των πληροφοριοδοτών, εφόσον είναι οι μόνοι που έχουν άμεση πρόσβαση σε αποδεδειγμένα στοιχεία, καθώς επίσης οι γνώσεις τους είναι απαραίτητες για τον εντοπισμό παράνομων ενεργειών και τη σύνδεσή τους με το οργανωμένο έγκλημα. Η καθοδήγηση, σύμφωνα με το νόμο Proceeds of Crime Act

2002, ορίζει ότι η αποκάλυψη της πληροφορίας θα ικανοποιείται, όπου υπάρχουν αποδεδειγμένα γεγονότα ή περιστάσεις γνωστές στους εργαζομένους, από τις οποίες είναι εύλογο ένα άτομο που δραστηριοποιείται σε επιχειρήσεις, σύμφωνα με τους κανονισμούς της Anti- Money Laundering [AML (της Αγγλίας)], θα είχε γνώση ή υποψίες ότι κάποιος εμπλέκεται σε ξέπλυμα χρήματος, τρομοκρατία ή χρηματοδότηση (Yeoh, 2013).

Ο Herve Falciani ήταν ένας τέτοιος μάρτυρας, ο οποίος αποκάλυψε στοιχεία για τη λειτουργία της σκιώδους τραπεζικής, αποκαλύπτοντας εκ των έσω, μία παράνομη χρηματοοικονομική συναλλαγή, η οποία δεν θα μπορούσε να έχει γίνει αντιληπτή από τις αρχές επιβολής του νόμου και τις δικαστικές αρχές (Falciani & Mincuzzi, 2015). Δυστυχώς, πολλοί μάρτυρες που καταθέτουν εναντίον του οργανωμένου εγκλήματος εκφοβίζονται με αποτέλεσμα να διστάζουν να καταγγείλουν τέτοιου είδους έκνομες ενέργειες, γι' αυτό η προστασία τους ενέχει πολύ σημαντική θέση στα νομοθετικά πλαίσια των χωρών παγκοσμίως (Library Briefing, 2013).

Φυσικό επακόλουθο αυτών, είναι να υπονομεύεται η ακεραιότητα και η εμπιστοσύνη του κοινού στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στις διαδικασίες διακυβέρνησης γενικότερα, προκαλώντας αναταραχή στην εύρυθμη λειτουργία του κράτους (Yeoh, 2013).

Ουσιαστικά το οργανωμένο έγκλημα είναι δημιούργημα της ίδιας της κοινωνίας, η οποία αποτελείται από άτυπα δίκτυα σχέσεων πελατείας και πατρωνίας (criminal networks), στηριζόμενο για την ανάπτυξή του στη διαφθορά των εκπροσώπων της κρατικής εξουσίας (Σταμούλη, 2019). Φαίνεται λοιπόν ότι το κρατικό εταιρικό έγκλημα, το έγκλημα του λευκού κολάρου και το οργανωμένο έγκλημα, ταυτίζονται και προκαλούν τόσο ατομικά όσο και συλλογικά οικονομικές, υλικές και κοινωνικές συνέπειες, σε σχέση με την κοινή εγκληματικότητα (εγκληματικότητα του δρόμου) (Βασιλαντωνοπούλου, 2014; Βιδάλη, 2017).

3.2 Η συμβολή των Μαρτύρων Δημοσίου Συμφέροντος στην καταπολέμηση της διαφθοράς στον εργασιακό χώρο

Η ανάγκη καταπολέμησης των εγκλημάτων του δρόμου, που είχαν ανοδική πορεία κατά τις δεκαετίες 1995 έως το 2014, δημιούργησε την πεποίθηση ότι υπήρχε μεγαλύτερη ανοχή από τους ποινικοκατασταλτικούς μηχανισμούς σε περιπτώσεις

διαφθοράς, ενώ διαπιστώθηκε ότι τα εγκλήματα των ισχυρών παραμένουν ατιμώρητα (Βιδάλη, 2017). Οι φορολογικές και οικονομικές απάτες των μεγάλων εταιριών έχουν προκαλέσει τεράστια οικονομικά προβλήματα στις χώρες, παγκοσμίως, καθώς η παράνομη νομιμοποίηση των εσόδων ή απόκρυψη των πραγματικών τους εσόδων οδηγεί τα κράτη σε πιθανή οικονομική κρίση. Βέβαια, οι μεγάλες οικονομικές απάτες των μεγάλων εταιριών είναι πολύ δύσκολο να αποκαλυφθούν γενικά, γι' αυτό είναι απαραίτητο να υπάρξει συνεργασία εκ των έσω ή με πληροφοριοδότες που δουλεύουν στις εταιρίες, για να καταγγείλουν τα αδικήματα (Maheran, 2015).

Το να προβεί κάποιος στην καταγγελία πληροφοριών δεν είναι εύκολο, ενέχει τεράστιο ρίσκο, καθώς βάζει το ενδιαφέρον για το κοινό καλό πάνω από το προσωπικό του όφελος, ιδιαίτερα όταν αυτή η πληροφορία αφορά στον εργασιακό χώρο. Η κοινωνία έχει διχαστεί, ως προς τον χαρακτηρισμό τέτοιων αποκαλύψεων από τους εργαζομένους, θεωρώντας τους είτε ως «ήρωες» είτε ως «καταδότες», οι οποίοι θα έπρεπε να μείνουν πιστοί στην εταιρία που δουλεύουν, καλύπτοντας τα αδικήματα που διαπράττονται από τους ανωτέρους ή τους συναδέλφους τους. Γι' αυτό οι συνέπειες που μπορεί να προκύψουν είναι αρνητικές, διότι με τέτοιου είδους αποκαλύψεις το πιθανότερο είναι να χάσουν τη δουλειά τους και να υποστούν εκφοβισμό (Maheran, 2015). Επομένως, η απόφαση αν θα αναφέρει κάποιος εργαζόμενος και σε ποιον μια επιλήψιμη συμπεριφορά ενέχει τον κυριότερο ρόλο στη διαδικασία, δηλαδή αν θα είναι μια ανεπίσημη συζήτηση μεταξύ συναδέλφων ή μια επίσημη καταγγελία στον προϊστάμενο ή στην αστυνομία (Johansen & Pedersen, 2020). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, πολλοί εργαζόμενοι να αποφασίζουν να μην εμπλακούν σε τέτοιου είδους πρακτικές, ακόμα κι αν εντοπίζουν τα αδικήματα που διαπράττουν οι εργοδότες τους (Banisar, 2011).

Παρατηρείται ότι υπάρχει διαχωρισμός, όσον αφορά στην αποκάλυψη πληροφοριών στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα. Η κοινωνία, όταν πρόκειται για ιδιωτική επιχείρηση, έχει την τάση να είναι ενάντια στον πληροφοριοδότη, ενώ, όταν πρόκειται για τον δημόσιο τομέα, δείχνει θαυμασμό για το θάρρος τους. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τον Gjalp de Graaf, ο οποίος αναφέρει ότι η απασχόληση στον δημόσιο τομέα ενισχύει την αίσθηση του καθήκοντος των εργαζομένων προς την κοινωνία και το αντίστροφο. Συνεπώς, η γνώση περί παράνομης συμπεριφοράς

αναμένεται να είναι υψηλότερη σε σύγκριση με την παράνομη συμπεριφορά στον ιδιωτικό τομέα (Johansen & Pedersen, 2020).

Επιπλέον, σύμφωνα με τον Gjalte de Graaf στον δημόσιο τομέα υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά της σύγχρονης ευρωπαϊκής διοίκησης, οι αξιολογικές διαδικασίες και η αρχή του ανταγωνισμού, οι οποίες ενισχύουν την αίσθηση της ηθικής και της νομιμότητας, με αποτέλεσμα η πρόθεσή τους να αποκαλύψουν μια έκνομη συμπεριφορά να είναι θετική (Johansen & Pedersen, 2020).

Τα τελευταία χρόνια, τα στοιχεία δείχνουν ότι παρόμοια χαρακτηριστικά εμφανίζονται και στον ιδιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, οι νόμοι για τους πληροφοριοδότες προστατεύουν πλέον και τους ιδιωτικούς υπαλλήλους, όταν αποκαλύπτουν έκνομες ενέργειες στον εργασιακό τους χώρο και μειώνουν τις πιθανότητες εταιρικής απάτης, αυξάνοντας την πιθανότητα να ξεκινήσει έρευνα με επιβολή κυρώσεων, σε συντρέχουσα περίπτωση από τις αρμόδιες αρχές (Cordis & Lambert, 2017).

Επομένως, οι αρμόδιες αρχές, πρέπει να δημιουργήσουν κίνητρα, ώστε να παρακινήσουν τους «πιστούς» εργαζομένους να καταγγείλουν παράνομες ενέργειες εναντίον των ανωτέρων τους. Ένας σχετικός τρόπος θα μπορούσε να είναι μέσω της πειθούς, δηλαδή ότι θα βοηθήσουν στην καταπολέμηση των εγκληματικών δραστηριοτήτων ή της εργασιακής αδικίας. Επίσης, αυτό μπορεί να συμβεί με τη δημιουργία μιας κοινότητας της οποίας οι αξίες της εποικοδομητικής διαφωνίας θα υπερισχύουν, όταν παρουσιάζονται διαφορετικές απόψεις. Με τον τρόπο αυτό διατηρείται, παράλληλα, η ομαδική πίστη του ενός στον άλλον, δίνοντας ως επιβράβευση το χαρακτηρισμό του αποτελεσματικού ηγέτη της ομάδας. Είναι προτιμότερο να υπάρχει κριτική σκέψη σε μια ομάδα και όχι παθητική αποδοχή των νορμών. Η κριτική συζήτηση σε μια ομάδα βοηθά να αντιμετωπίζονται τα γεγονότα υπό διαφορετική οπτική γωνία, όπως για παράδειγμα να σταματήσουν να νιώθουν ότι θυσιάζουν την πίστη τους σε μια ομάδα για τη δικαιοσύνη, αναφέροντας άσχημες πρακτικές (Dungan et al., 2015).

Επιπλέον, η εκπαίδευση θα μάθει στους εργαζομένους οδηγίες σχετικά με την αντιμετώπιση αδικημάτων στον χώρο της εργασίας, θα αυξήσει το αίσθημα της δικαιοσύνης και κίνητρό τους θα είναι η αποκατάσταση της αλήθειας στον εργασιακό χώρο. Έτσι, αν όλοι περνούν αυτή την εκπαιδευτική διαδικασία, θα είναι πιο εύκολο

να καταθέσουν και να αποκαλύψουν τα αδικήματα που μπορεί να παρατηρήσουν (Aslam et al., 2021).

Ακόμα, ένα κίνητρο για την αποκάλυψη στοιχείων είναι η ανάγκη που νιώθει ο εργαζόμενος, ώστε η εταιρία του να είναι σε υπόληψη. Με την αποκάλυψη πληροφοριών, ειδικά στον δημόσιο τομέα, υπάρχει η προοπτική να αυξηθεί η ασφάλεια, η ευημερία του προσωπικού που εργάζεται στον συγκεκριμένο χώρο που γίνεται η κατάθεση, η υποστήριξη του ηθικού κώδικα, η αποτροπή κλιμάκωσης αδικημάτων και η ενίσχυση της κυβερνητικής υπόληψης (Kwon et al., 2021).

Από την άλλη, μια τέτοια αποκάλυψη ευαίσθητων πληροφοριών μπορεί να προκαλέσει τεράστιες συνέπειες στον εργασιακό χώρο, υπό την έννοια της υποβάθμισης της υπόληψης και της φήμης του οργανισμού, η οποία συνεπάγεται υψηλό διοικητικό και νομικό κόστος. Επομένως, τα αντίποινα που μπορεί να προκληθούν ως συνέπεια θα είναι η γραφειοκρατική απομόνωση, η μείωση εργασιακών ευθυνών και μισθού, η παρενόχληση, η μετάθεση, η εγγραφή ή ακόμα και η απόλυση (Kwon et al., 2021).

Στο σημείο αυτό, ενδείκνυται να αναφερθεί η σημαντικότητα της εφαρμογής πρακτικών προστασίας πληροφοριοδότησης στον εργασιακό χώρο, πράγμα που θα συμβεί με τη θέσπιση νόμων, ξεπερνώντας τα νομικά εμπόδια για τη μη εξουσιοδοτημένη αποκάλυψη πληροφοριών σε πολλές χώρες. Αυτοί οι νόμοι χρησιμοποιούνται συχνά για την τιμωρία των «whistleblowers», αποτρέποντας τους επερχόμενους πληροφοριοδότες από το να παρέχουν στοιχεία στις αρμόδιες αρχές (Banisar, 2011).

Η έμφαση στην ηθική, όπως η αρχή του πλήρους ανταγωνισμού, και οι συνεχιζόμενες μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της αξίας, ως βάση για προσλήψεις και προαγωγές, είναι κρίσιμα στοιχεία για τη μείωση της διαφθοράς. Επίσης, διαπιστώνεται ότι αυτά αυξάνουν την πρόθεση για αποκάλυψη πληροφοριών, εφόσον συντρέχουν επιλήψιμες συμπεριφορές (Johansen & Pedersen, 2020).

Επιβεβαιώνεται η θεωρία της περιφρόνησης, κατά την οποία, όταν τα αντίποινα γίνονται δυσχερή, τα άτομα τείνουν να επιλέγουν την καταγγελία των πληροφοριών, παρά τις κυρώσεις που υφίστανται από τον εργασιακό τους χώρο. Ενδεχόμενες νομικές αλλαγές, όπως η ευαισθητοποίηση και η θεσμική ανάπτυξη για την προστασία των ΜΔΣ, είναι πιθανό να αυξήσουν τις αναφορές των εργαζομένων (Johansen & Pedersen, 2020).

Οι νομοθεσίες των ΗΠΑ [US Whistleblower Protection Act (1989)], του Ηνωμένου Βασιλείου [UK PIDA (1998)], και της Νορβηγίας [Work Environment Act (2005)], έχουν συμπεριλάβει τις τελευταίες δεκαετίες διατάξεις για την αντιστροφή του βάρους της απόδειξης. Τις τελευταίες χώρες, που συμπεριέλαβαν αντίστοιχες διατάξεις, αποτελούν η Σλοβενία [με τον νόμο Integrity and Prevention of Corruption Act (2010)], η Γαλλία [με το νόμο Loi Sapin II], και η Σουηδία [με το νόμο για την Προστασία ενάντια στη Θυματοποίηση Εργαζομένων που Κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου για σοβαρά αδικήματα (2016)]. Ουσιαστικά, το κράτος των Ηνωμένων Πολιτειών, με τις μεταρρυθμίσεις που θέσπισε για το βάρος της απόδειξης, αύξησε το ποσοστό επιτυχίας από 1% έως 5% ετησίως σε 25% έως 33%. Με αυτό τον τρόπο, φαίνεται ότι, οι πληροφοριοδότες τυγχάνουν υπεράσπισης απέναντι σε διάφορες μορφές διακριτικής μεταχείρισης (OECD, 2016).

Εκτός του νομικού πλαισίου και των παραπάνω πρακτικών που αναφέρθηκαν, υπάρχει και η προτροπή να φτιαχτεί μια παγκόσμια πλατφόρμα, με νομική κάλυψη και αναγνώριση από τους διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, η οποία θα λειτουργεί με τον αριθμό τηλεφώνου και κρυπτογραφημένα συστήματα, ώστε να μην κινδυνεύει αυτός που θέλει να παρέχει πληροφορίες. Στην πλατφόρμα θα συμμετάσχουν ειδικοί αναλυτές για ανάδειξη ζητημάτων διαφθοράς και οικονομικών σκανδάλων, θα παρέχεται προστασία στις πηγές, και, σε περίπτωση που έχουν εκτεθεί, θα τους διαθέτει κάλυψη, ψυχολογική υποστήριξη και προστασία καθ' όλα τα στάδια της αποκάλυψης, έως την πορεία προς στην ακροαματική διαδικασία. Στον χώρο εργασίας θα είναι εύκολο να καταγγεληθούν παρατυπίες, αφού οι εργαζόμενοι θα προστατευθούν με συλλογικές αγωγές (Falciani & Mincuzzi, 2015).

Η λειτουργία της πλατφόρμας θα τοποθετήσει το θεμέλιο λίθο για τη βάση μιας διαφάνειας, που θα συντελέσει στην προστασία της πληροφορίας με σεβασμό μεταξύ των πληροφοριοδοτών και εμπιστοσύνη των μελών, που θα μετέχουν στην πλατφόρμα (Falciani & Mincuzzi, 2015).

Όλο και περισσότερες χώρες φαίνεται να εξετάζουν και να αποδέχονται το ενδεχόμενο υιοθέτησης νόμων για την προστασία των πληροφοριοδοτών, που θα παρέχουν ευρεία προστασία και στους δημόσιους και στους ιδιωτικούς υπαλλήλους, καθώς ο πληροφοριοδότης δεν θα είναι υποχρεωμένος να αποκαλύψει τα αδικήματα που έχει παρατηρήσει. Όταν δε αποφασίσει να προβεί σε αυτή τη διαδικασία θα πρέπει να νιώθει

ασφάλεια, στηριζόμενος στις δικλείδες ασφαλείας της νομοθεσίας, ειδικά για την αντιμετώπιση των αντιποίνων στο χώρο της εργασίας του (Cordis & Lambert, 2017; Maheran, 2015). Οι «whistleblowers» είναι εντελώς ανυπεράσπιστοι, όταν έρχονται αντιμέτωποι με τα εγκλήματα των ισχυρών, καθώς οι περισσότερες νομοθεσίες έχουν ρυθμιστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε τελικά να προστατεύεται και να διαφυλάσσεται το απόρρητο του χρήματος, το οποίο ανήκει στην ισχυρή τάξη (status groups) (Falciani & Mincuzzi, 2015).

4. Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ως προς τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

Η ύπαρξη προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων έχει προκαλέσει πλήθος αντιδράσεων, καθώς η εφαρμογή τους εξαρτάται από τους νόμους, που θεσπίζονται από την κάθε χώρα, λαμβάνοντας υπόψη διεθνείς, ευρωπαϊκές οδηγίες και ορισμένες φορές προσωπικές επαχθείς ιστορίες μαρτύρων. Για το λόγο αυτό, θα γίνει αναφορά στη συμβολή του ΕΔΔΑ ως προς τη δίκαιη αντιμετώπιση των διαδίκων (ΜΔΣ, κατηγορουμένου) και το πώς αυτοί αντιμετωπίστηκαν από την κοινωνία. Επιπλέον, η επιρροή των ΜΜΕ τόσο απέναντι στους μάρτυρες όσο και απέναντι στην κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο και θα αναλυθεί στη συνέχεια (Library Briefing, 2013).

4.1 Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για τους Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

Το εθνικό δίκαιο κάθε χώρας καθορίζει τα αποδεικτικά μέσα για την απόδειξη της ενοχής ή της αθώωσης ενός κατηγορουμένου, που θα ληφθούν υπόψη και θα αξιολογηθούν κατά την ποινική διαδικασία, όπως αυτά ορίζονται και προβλέπονται στους εσωτερικούς κανονισμούς και νόμους. Κύριος στόχος των δικαστικών αρχών κάθε χώρας φαίνεται να είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας, με την τήρηση του απόλυτου σεβασμού στα δικαιώματα του κατηγορουμένου. Γεγονός που έρχεται σε αντίθεση, με την προστασία των δικαιωμάτων των ΜΔΣ, όσον αφορά στα προστατευτικά μέτρα που λαμβάνονται για την απόκρυψη της ταυτότητάς τους κατά την εξέταση (αλλοίωση της φωνής, χρήση βίντεο κ.λπ.), καθώς με τον τρόπο αυτό παραβιάζεται η αρχή της δίκαιης δίκης, ως προς την τήρηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου (Τσόλκα, 2006).

Εντελώς διαφορετική, είναι η αρμοδιότητα του ΕΔΔΑ (δικαστήριο του Στρασβούργου), επί των προσφυγών που δέχεται για διερεύνηση των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων. Το δικαστήριο του Στρασβούργου, έχει καθήκον να ερευνήσει τη νομιμότητα της διαδικασίας που ακολουθήθηκε, κατά την ποινική διαδικασία, όπως επίσης και τον τρόπο που παρουσιάστηκαν τα αποδεικτικά μέσα (π.χ. υπόθεση Τσότσος, κατά Ελλάδος 30/04/2009). Το ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη την αρχή της

επικουρικότητας, διαπιστώνει την ύπαρξη εσφαλμένων και άδικων πορισμάτων, από τους εθνικούς δικαστές, αλλά δεν επανεξετάζει τα αποδεικτικά στοιχεία (καταθέσεις μαρτύρων, απολογίες κ.ά.). Επιπλέον, στις περιπτώσεις απόκρυψης των προσωπικών στοιχείων του πληροφοριοδότη, δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις αιτίες, που συνηγορούν σε αυτό το δικαίωμα (π.χ. υπόθεση Doorson, κατά Ολλανδίας 26/03/1996, και Visser, κατά Ολλανδίας 14/02/2002) (Τραυλού, 2019).

Σε ενδεχόμενη περίπτωση που το ΕΔΔΑ διαπιστώσει απουσία λόγου που είναι ικανός να οδηγήσει και να συνδράμει στην ανακάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας, διατάζει την αυτοπρόσωπη εμφάνιση του μάρτυρα στο ακροατήριο, για να εξεταστεί δια ζώσης από τον κατηγορούμενο ή από τον συνήγορό του (υπόθεση Pello κατά Εσθονίας 12/4/2007) (Τραυλού, 2019).

Αποδεικτικά στοιχεία που επιβαρύνουν τη θέση του κατηγορουμένου, σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, πρέπει απαρέγκλιτα να προβάλλονται παρουσία του κατηγορουμένου, προκειμένου ο τελευταίος να έχει το δικαίωμα της αμφισβήτησης μέσω διατύπωσης ερωτημάτων στον εξεταζόμενο μάρτυρα. Επιπλέον, το δικαστήριο του Στρασβούργου στηρίζεται στις αρχές της αντιδικίας και της ισότητας των όπλων, για να τηρηθεί η προβλεπόμενη ποινική διαδικασία (υπόθεση Birutis, κατά Λιθουανίας 28/02/2002).

Άξια σημείου αναφοράς αποτελεί για το ΕΔΔΑ, η παρατήρηση του τρόπου με τον οποίο συμπεριφέρεται και παρουσιάζει ο μάρτυρας τα δεδομένα, κατά την εξέτασή του, για να αποκομίσει και να σχηματίσει ίδια άποψη και αντίληψη η έδρα του δικαστηρίου, τόσο για το χαρακτήρα όσο και τη φυσιγνωμία του. Βέβαια, αν η διαδικασία αυτή επηρεάζει τη διεξαγωγή της αρχής της δίκαιης δίκης, δεν αναφέρεται στο επίμαχο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ ούτε στη νομολογία (Τραυλού, 2019).

Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές πηγές, υπάρχει πληθώρα προσφυγών προστατευόμενων μαρτύρων στο ΕΔΔΑ, για την προστασία τους από τις εθνικές δικαστικές αρχές κι αυτό, διότι ερευνάται το δικαίωμα του προστατευόμενου μάρτυρα στη μη δημοσιοποίηση των στοιχείων του (όνομα, ιδιότητα κ.λπ.), με σκοπό οι χώρες να μην αποφύγουν την αποκάλυψη επερχόμενου σκανδάλου σε ζητήματα διαφθοράς, οικονομικών και φορολογικών απατών (Τραυλού, 2019).

Στην ελληνική νομοθεσία, καθώς και στην εφαρμογή της στις αίθουσες των δικαστηρίων, αναφέρεται ότι ο κατηγορούμενος έχει δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη (fair trial) σύμφωνα με το εδ. δ', παρ. 3, του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ «Πας κατηγορούμενος έχει

δικαίωμα να εξετάσει ή να ζητήσει όπως εξετασθούν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχει την πρόσκληση και εξέταση των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους και των μαρτύρων κατηγορίας». Επιπλέον, οι υπόλοιπες εγγυήσεις που περιλαμβάνονται στην παρ. 3 του εν λόγω άρθρου, αποτελούν κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ «διαίτερες όψεις» ή «συστατικά στοιχεία» του δικαιώματος για μια δίκαιη δίκη. Επομένως, στην περίπτωση που κάποιο από τα αποδεικτικά μέσα, που χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της δίκης, θεωρηθεί, ότι αποκτήθηκε με παράνομο τρόπο, αλλά παρόλα αυτά ληφθεί υπόψη κατά την ακροαματική διαδικασία με αποτέλεσμα να καταδικαστεί ο κατηγορούμενος, τότε υπάρχει παράβαση του παραπάνω άρθρου (Νάϊντος, 2011; Ποινική Δικαιοσύνη 6/2001, σ. 614).

Η Ελλάδα, προσπαθεί να βελτιώσει την κατάταξή της στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για καταδίκες από το ΕΔΔΑ, ανάμεσα στα κράτη μέλη της ΕΕ, με την ορθή απονομή δικαιοσύνης των ήδη υπαρχόντων νόμων και σε ορισμένες περιπτώσεις με τροποποίηση αυτών. Με την τελευταία ετήσια μελέτη του 2020, φαίνεται από το ΕΔΔΑ, ότι η χώρα μας παρουσιάζει βελτιωμένη θέση σε καταδίκες για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Lawpost, 2021).

4.2 Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και οι Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στη ζωή των πολιτών κάθε κοινωνίας, διότι ανέκαθεν αποτελούσαν το μοναδικό μέσο μετάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων, οι οποίες υπό άλλες συνθήκες δεν θα δημοσιοποιούνταν στο ευρύ κοινό.

Επομένως, η γνώση της είδησης, όπως παρουσιάζεται από τα ΜΜΕ, αποτελεί μονόδρομο για την αποδοχή της ως πραγματικής. Για το λόγο αυτό, οι ΜΔΣ ως μέλη της κοινωνίας, επηρεάζονται με διάφορους τρόπους από τα μέσα ενημέρωσης, κατά τη διαδικασία της κατάθεσής τους. Έτσι, ο κατηγορούμενος μπορεί να είναι γνώριμος των διωκτικών αρχών ή να υπάρχουν καταθέσεις ειδικευμένων μαρτύρων (πραγματογνώμονες, τεχνικοί σύμβουλοι) επί υποθέσεων, και αυτό να επηρεάσει αρνητικά τον μάρτυρα. Η έμμεση παρέμβαση των ΜΜΕ θεωρείται δεδομένη,

προωθώντας υποκειμενικές απόψεις και κρίσεις της κοινωνίας, από την γρήγορη μετάδοση των στοιχείων και στον μάρτυρα, με αποτέλεσμα τη δημιουργία αμφισβητήσεων, σχετικά με τα όσα είχε αντιληφθεί αρχικά, επισύροντας ένα ακόμα εμπόδιο στη διαφάνεια της υπόθεσης που καλούνται τα αρμόδια δικαστήρια να αναδείξουν (Κουράκης, 2005; Lindquist, 2003).

Από την άλλη πλευρά βέβαια, η πίεση που ασκείται μέσω των δημοσιογράφων, για άμεση διενέργεια ερευνών σε καταγγελίες για θέματα διαφθοράς και σοβαρών εγκλημάτων, σε συνδυασμό με τις «ανησυχίες» που εγείρουν για την ασφάλεια της κοινωνίας, δημοσιοποιώντας «ευαίσθητες» πληροφορίες προς το συμφέρον της κοινωνίας, αποτελεί σοβαρό υπόβαθρο υπαγωγής τους σε πρόγραμμα προστασίας. Η UNCAC (United Nations Conception Against Corruption), αναφέρει, συγκεκριμένα, ότι έχει ιδιαίτερη σημασία η προστασία των δημοσιογράφων, δεδομένου ότι δημοσιεύουν ιστορίες, οι οποίες πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια (OECD, 2016). Επιπλέον, αποσκοπούν στην αποκάλυψη έκνομων ενεργειών, ώστε να αντιμετωπιστούν και να αποτραπούν άμεσα μελλοντικά νέες δράσεις, ανεξαρτήτως κόστους (όπως για παράδειγμα τα panama papers και τα Pandora papers) (Henley & Garside, 2017). Θεωρείται ως δεδομένο ότι οι πληροφοριοδότες και ο τύπος έχουν δικαίωμα στην ελευθερία λόγου για αποκάλυψη επιλήψιμων συμπεριφορών, και γι' αυτό θεωρούν το έργο τους εξίσου σημαντικό με αυτό των αρχών επιβολής του νόμου. Μπορεί να ασκηθεί, λοιπόν, πίεση από τον τύπο για την προστασία των ΜΔΣ από αντίποινα και δεν αρκούνται στην απλή προβολή της υπόθεσης (Gijzenbergh, 2021; Lewis, 2018).

Όμως, οι εκπρόσωποι του τύπου γνωρίζουν απλά τη νομοθεσία και σε ορισμένες περιπτώσεις δε γνωρίζουν τροποποιήσεις και αλλαγές, ώστε να την κατανοούν και να την ερμηνεύουν επαρκώς (άλλωστε δεν είναι η δουλειά τους), έχοντας ως συνέπεια τα μέσα ενημέρωσης να αδυνατούν να διερευνήσουν αποτελεσματικά ένα θέμα. Για τον λόγο αυτό, βασίζονται στη δημοσιότητα και στην πίεση του κοινού, για την αναγκαία επιστράτευση των κατάλληλων αρχών, για να διερευνηθούν επαρκώς τα δημοσιεύματα. Όπως αναφέρει ο Angelo Mincuzzi η διαρροή στον τύπο ενός εγγράφου, όπως το παράδειγμα για την HSBC, θα είχε τεράστια απήχηση στην κοινή γνώμη, αλλά κανένα αποτέλεσμα από νομικής πλευράς. Γι' αυτό θα πρέπει, να

αποτελεί την τελευταία εξωτερική οντότητα που θα λαμβάνει την πληροφορία (Falciani & Mincuzzi, 2015; Lindquist, 2003).

Αυτό σημαίνει πως λόγω εντυπωσιασμού και δημοσιότητας, που θα οδηγήσει στην αποκάλυψη ευαίσθητων θεμάτων, είναι πιθανή η πρόκληση ανεπανόρθωτου κόστους, στη φήμη αθώων ανθρώπων και ελλοχεύει ο κίνδυνος εσφαλμένων αναφορών. Επιπλέον, μπορεί να υπονομευτεί η ακεραιότητα και η ηθική του δημόσιου τομέα, υποβάλλοντας τους οργανισμούς σε επαναλαμβανόμενες και αδικαιολόγητες απαιτήσεις, προκειμένου να υπερασπιστούν τον εαυτό τους στα μέσα ενημέρωσης (Lindquist, 2003).

Είναι δυνατό να προκληθεί κίνδυνος της λειτουργίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων ή οργανισμών, εάν μπορούσαν οι υπάλληλοί τους να αποκαλύπτουν, για παράδειγμα, εμπορικά εμπιστευτικά θέματα στα μέσα ενημέρωσης (Banisar, 2011).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ενημέρωση των ΜΜΕ αποτελεί τον τελευταίο (και πιο ορατό) χώρο για τους ΜΔΣ, για την αποκάλυψη μιας επιλήψιμης συμπεριφοράς σε έναν εξωτερικό οργανισμό (εξωτερικό «whistleblowing»). Πολλοί νόμοι αναγνωρίζουν τη σημασία της αποκάλυψης στο κοινό, συμπεριλαμβανομένων των μέσων ενημέρωσης, ως το τελευταίο χειρότερο σενάριο. Στον Καναδά, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Νότια Αφρική οι νόμοι επιτρέπουν την αποκάλυψη στα ΜΜΕ, ως έσχατη λύση, εάν πληρείται μια σειρά προϋποθέσεων. Ενώ, στη Δανία παρατηρείται ιδιαίτερη απροθυμία αποκάλυψης στοιχείων απευθείας σε εξωτερικές οντότητες, όπως ο τύπος. Στις περισσότερες χώρες, παρέχεται ένα ειδικό προνόμιο, από τη νομοθεσία στους δημοσιογράφους, ώστε να προστατεύουν τις πηγές τους από αποκάλυψη εκτός από ορισμένες περιπτώσεις (Banisar, 2011; Olesen, 2021).

Όμως στο δημόσιο τομέα το «whistleblowing» μπορεί να θεωρηθεί φαινομενικά, ως αποκάλυψη, στα σκάνδαλα υψηλού κύρους. Το κράτος φοβάται περισσότερο μήπως γίνουν οι αποκαλύψεις ευαίσθητων πληροφοριών, χωρίς εξουσιοδότηση στα ΜΜΕ, ως ανώνυμες πηγές, παρά να αποκαλυφθούν και να αντιμετωπιστούν οι παράνομες ενέργειες. Αυτό θα οδηγήσει πιθανόν τους πολίτες, σε ανεξέλεγκτη καχυποψία απέναντι στους κρατικούς μηχανισμούς και σε τεράστια δυσπιστία, αν αποκαλυφθούν (Doberstein & Charbonneau, 2020).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα ενός μάρτυρα, που προβλήθηκε μέσω των ΜΜΕ και τη συγγραφή ενός βιβλίου για τη ζωή του, οδήγησε τον πρόεδρο της National Anti-

Corruption Authority (ANAC) της Ιταλίας, στη θέσπιση ενός νέου νόμου για την προστασία των πληροφοριοδοτών από το ιταλικό κοινοβούλιο, τον Νοέμβριο του 2017, λόγω της μεγάλης κοινωνικής κατακραυγής που προκάλεσε η ιστορία του πληροφοριοδότη (Gijzenbergh, 2021).

Ο νόμος από μόνος του δεν αρκεί, χρειαζόμαστε μια πολιτισμική αλλαγή, προκειμένου να γίνει αποτελεσματικός. Είναι σημαντικό, να υπάρχουν πραγματικές ιστορίες ΜΔΣ, που να έρχονται στην επιφάνεια, μέσω των ΜΜΕ, αλλά και σε δημόσιες εκδηλώσεις και στα σχολεία για την ευαισθητοποίηση, ιδίως των νέων, σχετικά με το θέμα της διαφθοράς (Carollo et al., 2020).

Αν θέλουμε περισσότερη διαφάνεια τότε θα πρέπει να απαιτήσουμε περισσότερη δημοκρατία σε όλη την Ευρώπη. Οι πολιτικοί και οι δημόσιοι λειτουργοί ανησυχούν περισσότερο για το σκάνδαλο που θα προκύψει, παρά για τις δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει ο πληροφοριοδότης. Η κοινωνία από την πλευρά της υποστηρίζει τους πληροφοριοδότες μέσω αποστολής γραμμάτων υποστήριξης και προβολής της ιστορίας τους με σεβασμό στην ανθρώπινη αξία, ενώ αναμένει από την πολιτεία πρακτικές διαφάνειας και πειθαρχίας (Gijzenbergh, 2021).

4.2.1 Η συμβολή των μαρτύρων στη διαμόρφωση νόμων για την προστασία τους μέσα από προσωπικές εμπειρίες

Στη συνέχεια, θα αναφερθούν προσωπικές εμπειρίες μαρτύρων που, αν και ανήκουν στο παρελθόν, θεωρείται ότι η δημοσιοποίησή τους από τον τύπο βοήθησε στην ανάπτυξη νομοθετικού πλαισίου, αντάξιου προστασίας ατόμων που θα προέβαιναν σε ευαίσθητες αποκαλύψεις.

Συγκεκριμένα, ο Louis Worms (1957) την περίοδο 1950-1960 στην Ολλανδία αποκάλυψε μια οικονομική απάτη της εταιρείας που εργαζόταν, σχετικά με την εισαγωγή και τη διαχείριση αποβλήτων της πόλης του σε συνεργασία με τις συμμορίες. Αυτό είχε ως συνέπεια να απολυθεί, να αποδοκιμαστεί από την κοινωνία με τον χαρακτηρισμό του ως «προδότη» και να δεχθεί αντίποινα από τις εγκληματικές ομάδες, επειδή θεωρούσαν ότι τα στοιχεία που είχε δώσει ήταν νομικά ανεπαρκή. Η καθυστέρηση, των αρμόδιων διωκτικών αρχών να αντιδράσουν και να ερευνήσουν σε βάθος τα στοιχεία που κατέθεσε, εξηγείται από τη «συνεργασία» των συμμοριών και των αρχών. Έτσι, απευθύνθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για βοήθεια, το οποίο αν και δεν αγνόησε την καταγγελία του, δεν του έδωσε την πλήρη υποστήριξή του.

Υστερα από το πέρασμα δύο δεκαετιών δικαιώθηκε, εν μέρει, και η κοινή γνώμη άλλαξε την άποψή της γι' αυτόν, παρόλα αυτά δεν αναγνωρίστηκε ως μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος, ώστε να ενταχθεί σε ένα πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων όπως ισχύει σήμερα («whistleblower») (Gijzenbergh, 2021).

Παρόμοια ιστορία εκτυλίχτηκε στην Ελβετία κατά τη χρονική περίοδο 1973-1985, με τον Stanley Adams ο οποίος αποκάλυψε την απάτη για τον καθορισμό των τιμών (fixing price) που γινόταν στην εταιρεία Hoffmann-LaRoche, ως διευθυντής πωλήσεων. Απευθύνθηκε στην αρμόδια επιτροπή καταγγελίας έκνομων ενεργειών για τον εργασιακό χώρο, ευελπιστώντας στην ανωνυμία του και τη διενέργεια ελέγχου στην εν λόγω εταιρεία, αλλά τίποτα από τα δύο δεν συνέβη. Για τον λόγο αυτό απευθύνθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις Βρυξέλες, αλλά δεν έτυχε προστασίας, και έτσι επέστρεψε στην πόλη του, όπου ήρθε αντιμέτωπος με πλήθος νομικών και βιοποριστικών προβλημάτων. Το ελβετικό κράτος, θεώρησε παράνομη την κίνησή του αυτή, καταδικάζοντάς τον σε δωδεκάμηνη φυλάκιση με αναστολή, αφού προηγουμένως απειλήθηκε, από την ελβετική αστυνομία για εικοσαετή φυλάκιση, κατηγορώντας τον για ψευδή καταμήνυση. Αυτό είχε ως συνέπεια η γυναίκα του να δώσει τέλος στη ζωή της. Ο στιγματισμός του και η αδυναμία ανεύρεσης νέας θέσης εργασίας, τον ανάγκασαν με τη «βοήθεια» του ελβετικού κράτους να μετεγκατασταθεί στην Ιταλία, όπου δεν κατάφερε να ξεκινήσει εκ νέου τη ζωή του, εξαιτίας της αποκάλυψης της ταυτότητάς του και της σύνδεσής του με προβληματικό άτομο για τη λειτουργία της εταιρείας Hoffmann-LaRoche, στην οποία εργαζόταν. Τελειωτικό χτύπημα στην ιστορία του Stanley Adams ήταν η δίμηνη φυλάκισή του και ο αναγκαστικός αποχωρισμός από τα παιδιά του σε άλλη χώρα, για να επιβιώσουν. Αρκετά χρόνια αργότερα, αναγνωρίστηκε η συμβολή του στην αντιμετώπιση τέτοιων μορφών διαφθοράς κατά του καταναλωτή και του δόθηκαν χρήματα σαν αποζημίωση. Επίσης, η δημοσιότητα και η υποστήριξη του κόσμου, οδήγησαν τον Neil Kinnock, το 1999, ως αντιπρόεδρο στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο να υποσχεθεί να λάβει υπόψη του την εφαρμογή νόμων για την προστασία μαρτύρων (Gijzenbergh, 2021).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μάρτυρα τις δεκαετίες 1998- 2002, αποτελεί ο Paul van Buitenen, ως βοηθός ελεγκτή στη διεύθυνση του δημοσιονομικού ελέγχου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο οποίος ανακάλυψε παρατυπίες σε διάφορα ευρωπαϊκά προγράμματα. Αν και με επιστολές του προσπάθησε να τους ενημερώσει, τον

αγνόησαν και έτσι απευθύνθηκε στην Green Members of the European Parliament (MEPs) το 1998, και κατηγορήσε όλη την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για συγκάλυψη στην απάτη. Για πρώτη φορά στην ιστορία, ολόκληρη η επιτροπή, αναγκάστηκε να παραιτηθεί μετά από έρευνα που ξεκίνησε. Φυσικά, μετά από αυτό, η καριέρα του καταστράφηκε, εφόσον δεν κατάφερε να επιστρέψει στον τομέα της εργασίας του. Το πρόβλημα ήταν, όχι ότι ήρθε στο φως η υπόθεση, αλλά ότι αποκαλύφθηκε τέτοιου μεγέθους σκάνδαλο με την εμπλοκή προσώπων υψηλού κύρους στην υπόθεση. Σε αντίθεση με τους δύο προηγούμενους, σε αυτόν εφαρμόστηκαν προστατευτικά μέτρα σαν μάρτυρας από την ΕΕ, ο ίδιος αποκάλυψε τον εαυτό του «γνήσιο πληροφοριοδότη», αν και επίσημα στα ιστορικά στοιχεία δεν τον αναφέρουν με αυτό το χαρακτηρισμό. Το 1999, ξεκινά να γίνεται αναφορά σε διάφορους όρους που ξεκινούν να χρησιμοποιούνται, όπως ο «εσωτερικός» πληροφοριοδότης που αποκαλύπτει κακές πρακτικές (Gijnsbergh, 2021).

Ο Martin Woods θεωρήθηκε ειδικός στην ανακάλυψη νομιμοποίησης παράνομων εσόδων μέσω του τραπεζικού συστήματος, όταν αυτός πρώτος ανακάλυψε τον εργοδότη του να βοηθά στο ξέπλυμα χρημάτων από τη διακίνηση ναρκωτικών στο Μεξικό. Το 2005, εργάστηκε στην Wachovia Bank, ως υπάλληλος για την αναφορά ενεργειών για ξέπλυμα χρημάτων, όπου γρήγορα αποκάλυψε τις παράνομες δοσοληψίες της τράπεζας και των πελατών από το Μεξικό. Έτσι, ακολουθώντας τη ροή των μετρητών, αποδείχθηκε ότι τα χρήματα αυτά προέρχονταν από διακίνηση ναρκωτικών, και συγκεκριμένα από τα καρτέλ ναρκωτικών στο Μεξικό. Φυσικά, δέχθηκε πιέσεις από την τράπεζα να σταματήσει τις έρευνες, διαφορετικά θα κατηγορούνταν για την καταπάτηση εργασιακού απορρήτου. Ο ίδιος προχώρησε στην αποκάλυψη πληροφοριών, με συνέπεια να μείνει άνεργος, όμως εντάχθηκε σε πρόγραμμα προστασίας μαρτύρων και αποδείχθηκε ότι η έρευνα του ήταν σωστή και αλάνθαστη (Alpert, 2009; Vulliamy, 2010).

Στην Αμερική, το 2010, ο Chelsea Manning αποκάλυψε ευαίσθητα στοιχεία στον τύπο, σχετικά με τον πόλεμο στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, χωρίς να ενημερώσει κάποια δημόσια υπηρεσία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, οι δημοσιεύσεις στο διαδίκτυο, να προκαλέσουν τεράστιες αναταραχές στο διπλωματικό σώμα του κράτους. Τέτοιου είδους αποκάλυψεις, αφενός, ενέχουν τεράστιο ρίσκο, αλλά μπορεί να αποδειχθούν πολύ βοηθητικές, για την άμεση αλλαγή νόμων υπέρ της προστασίας των πολιτών,

αφετέρου, ελλοχεύει ο κίνδυνος να καταστραφούν και να τεθούν σε κίνδυνο, αποστολές και πράκτορες, αποκαλύπτοντας τις ταυτότητές τους και τις επιχειρήσεις τους (Doberstein & Charbonneau, 2020).

5. Συμπεράσματα

Ήδη από την Αρχαία Ελλάδα οι άνθρωποι είχαν την ανάγκη να προστατεύουν το δημόσιο συμφέρον, όταν ανακάλυπταν έκνομες ενέργειες, με πρωταρχικό τους μέλημα την απόδοση δικαιοσύνης.

Με το πέρασμα των χρόνων, η κοινωνία και η πολιτεία, άρχισαν να αναγνωρίζουν τη σπουδαιότητα του πληροφοριοδότη, παραχωρώντας του χρήματα ή εξουσία, με αποτέλεσμα να αμφισβητείται ο ρόλος του, ως προς τα κίνητρα και την φερεγγυότητα των καταθέσεών του.

Προκύπτει ότι τον 18^ο αι. δημιουργήθηκε η ανάγκη θέσπισης νόμων για την αντιμετώπιση οικονομικών εγκλημάτων που ήκμαζαν στην Αμερική, στην Ιταλία και σε άλλες χώρες με την ύπαρξη εγκληματικών οργανώσεων (Μαφία). Για την εξάρθρωσή τους δόθηκαν κίνητρα (κυρίως οικονομικά) για να αποκαλύπτουν περισσότερες πληροφορίες στις αρχές επιβολής του νόμου. Εξαιτίας αυτών των αποκαλύψεων, αυξήθηκαν οι εκβιασμοί εναντίων των μαρτύρων, οι οποίοι απαντώνται στις βιβλιογραφικές πηγές ως αντίποινα. Για την προστασία των μαρτύρων από τα αντίποινα, ξεκίνησε η ανάγκη δημιουργίας ειδικών προγραμμάτων με πρωτοστάτη την Αμερική, η οποία διαμόρφωσε τις κατευθυντήριες γραμμές στις οποίες στηρίχτηκαν πολλές χώρες, παγκοσμίως, για τα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται, για ένταξη στα Whistleblower Protection Programmes (WPP), όπως αναφέρονται σε πολλά άρθρα. Παρατηρούνται λοιπόν, πολλές ομοιότητες σε όλες τις χώρες που εφαρμόζονται τέτοιου είδους προγράμματα προστασίας μαρτύρων, ιδιαίτερα ανάμεσα στις χώρες της ΕΕ και ανάμεσα στις χώρες που επηρεάζονται από την Αμερική. Ενδεικτικά, στην παρούσα εργασία, αναφέρονται κάποιες χώρες από τον ευρωπαϊκό και τον διεθνή χώρο (Μεξικό, Αυστραλία, Ινδονησία, Κορέα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία κ.ά.).

Τις τελευταίες δεκαετίες, θεσπίστηκαν νόμοι για την προστασία των μαρτύρων και κάθε χώρα προσάρμοσε στο εθνικό της δίκαιο ευρωπαϊκές και διεθνείς συμβάσεις για την βελτίωση προστασίας των δικαιωμάτων των πληροφοριοδοτών.

Παρατηρήθηκε, επίσης, ότι η έννοια του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος και του «whistleblower», είναι ταυτόσημη και χρησιμοποιείται, για να χαρακτηρίσει ένα άτομο που δίνει συγκεκριμένου τύπου πληροφορίες χρησιμοποιώντας είτε τον εσωτερικό μηχανισμό πληροφόρησης είτε τον εξωτερικό (εσωτερικό και εξωτερικό «whistleblowing»). Ουσιαστικά παρατηρείται, ένας αυξανόμενος αριθμός

προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων (Whistleblower Protection Programs) στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία έχει δώσει κατευθυντήριες εντολές και οδηγίες στα κράτη μέλη της, σχετικά με την εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας των μελών, ώστε να αντιμετωπιστεί το οργανωμένο έγκλημα και παράλληλα να προστατευτεί νομικά ο μάρτυρας (Library Briefing, 2013).

Στην ελληνική νομοθεσία, συμπεριλαμβάνεται νομικά ο ρόλος και η αξία του μάρτυρα, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία των μαρτύρων μετά την Ευρωπαϊκή οδηγία του 1937/2019. Σε αντίθεση, η νομοθεσία στις υπόλοιπες χώρες για την προστασία μαρτύρων έχει ξεκινήσει από πολύ νωρίτερα. Φυσικά, τα τελευταία χρόνια φαίνεται να είναι αποτελεσματικότερα τα μέτρα που λαμβάνονται για την προστασία τους από τα αντίποινα, ακόμα και σε χώρες, όπως η Κολομβία με υψηλή εγκληματικότητα όσον αφορά στο οργανωμένο έγκλημα.

Φαίνεται ότι ο ρόλος των ΜΔΣ είναι καθοριστικός τόσο για την αντιμετώπιση των εγκληματικών οργανώσεων όσο και για την αποκάλυψη των παράνομων οικονομικών συναλλαγών, που έχουν παρατηρήσει στον εργασιακό τους χώρο (δημόσιο και ιδιωτικό τομέα) με τις καταθέσεις τους στις διωκτικές αρχές. Βέβαια, το οικονομικό κόστος που απαιτείται για την υιοθέτηση και τη λειτουργία των προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων είναι υψηλό. Ένας τρόπος αντιμετώπισης της χρηματοδότησης για την υποστήριξη προγραμμάτων προστασίας μαρτύρων, από τις κυβερνήσεις των χωρών, θα μπορούσε να είναι η υποστήριξη αυτών από τη χρήση εσόδων που θα προέρχονται από περιουσιακά στοιχεία που κατασχέθηκαν ή κατασχέθηκαν, επειδή αποκτήθηκαν μέσω δραστηριότητας που περιλαμβάνει διακίνηση ναρκωτικών ή οργανωμένο έγκλημα. Εκτός των άλλων, μέσω των εσόδων αυτών, θα μπορεί να εκπαιδευτεί, αποκτώντας γνώσεις και δεξιότητες, το προσωπικό που μετέχει στα προγράμματα προστασίας μαρτύρων και να εξοπλιστούν οι αρμόδιες αρχές με κατάλληλο υλικοτεχνικό εξοπλισμό (UNODC, 2008).

Παρόλο που οι κοινωνίες εξελίσσονται, όταν αποκαλύπτονται τέτοιου είδους ευαίσθητες πληροφορίες, η αντίδραση των υπόπτων παραμένει η ίδια, εκβιάζοντας τους μάρτυρες ποικιλοτρόπως για να εξασφαλίσουν την σιωπή τους. Στο σημείο αυτό, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η δικαιοσύνη σε εθνικό επίπεδο, για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των μαρτύρων και την προάσπιση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, πράγμα το οποίο τίθεται υπό αμφισβήτηση πολλές φορές από τους

εμπλεκόμενους. Τη διευθέτηση στα ανακύπτοντα ζητήματα αναλαμβάνει το ΕΔΔΑ στο οποίο καταφεύγουν, όσοι θεωρούν ότι αδικήθηκαν ή καταπατήθηκαν τα δικαιώματά τους από τη νομοθεσία της χώρας τους και διεκδικούν το δικαίωμά τους για μια δίκαιη δίκη. Η Ελλάδα, μέσα από στατιστικές έρευνες, φαίνεται να προσπαθεί να βελτιώσει τη θέση της, όσον αφορά στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με θέσπιση νέων νόμων και τροποποίηση των υπαρχόντων.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, παρουσιάζει ο διττός ρόλος των ΜΜΕ στην προστασία των ΜΔΣ, που έχουν τη δύναμη μέσα από τα κοινωνικά δίκτυα να προωθήσουν οποιαδήποτε είδηση αστραπιαία, κάνοντας από τη μια επίκληση στο συναίσθημα των αναγνωστών, και κατευθύνοντας από την άλλη την άποψη, εν μέρει, της κοινής γνώμης για τον χαρακτηρισμό του πληροφοριοδότη ως «ήρωα» ή ως «προδότη». Η αναφορά στις προσωπικές ιστορίες των Louis Worms, Stanley Adams, Paul van Buitenen, Martin Woods και Chelsea Manning, αποδεικνύουν ότι η δύναμη του τύπου είναι τεράστια και μπορεί να προκαλέσει μεγάλες αναταραχές στην κοινωνία με αποτέλεσμα να προκληθούν αλλαγές ακόμα και σε νόμους, προς όφελος των μαρτύρων, στις συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ωστόσο, ορισμένες φορές η δημοσιότητα μπορεί να προκαλέσει δυσχέρειες, σε κοινωνικούς και πολιτικούς φορείς, και γι' αυτό πρέπει να περιορίζονται άμεσα για την αποφυγή μεγαλύτερων συνεπειών.

Από τη μελέτη των νομοθετικών κειμένων και ερευνών, προέκυψε ότι η προσπάθεια ενστάλαξης μιας ηθικής κουλτούρας και η εγκατάσταση προγραμμάτων κατάρτισης, που μπορούν να επηρεάζουν αποτελεσματικότερα τους εργαζομένους να ενεργούν ηθικά, μπορεί να αποτελέσει λύση για την αντιμετώπιση του φόβου των ΜΔΣ να αποκαλύψουν μια έκνομη συμπεριφορά (Park & Blenkibson, 2009).

Ολοκληρώνοντας, ένας σύγχρονος νόμος προστασίας των πληροφοριοδοτών, θα μπορούσε να προσφέρει προστασία στους μάρτυρες, ανεξαρτήτως των κινήτρων τους, καθώς και τη χρήση ενός εσωτερικού (διαύλου επικοινωνίας στον εργασιακό χώρο) ή ενός εξωτερικού «whistleblowing» (διωκτικές αρχές, ΜΜΕ) (OECD, 2016).

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αλεξιάδης, Σ. (2006). *Ανακριτική* (6η εκδ.). Αθήνα- Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Βαθιώτης, Κ. (2001). Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Νόμου 2928/2001. *Ποινικά Χρονικά* , σσ. 1045-1053.
- Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). *Λευκά Κολάρα & Οικονομικό Έγκλημα*. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.
- Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ.
- Γασπαρινάτου, Μ. (Επιμ.). (2016). *Έγκλημα και Ποινική Καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη* (Τόμ. Α). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα. Ανάκτηση Οκτώβριος 2021, από <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/2017/06/courakis-ellinikos-tomos.pdf>.
- Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης. Παραδόσεις*. Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Επικαιρότητα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*. (2019). Ανάκτηση 2021, από Μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος: νέοι κανόνες της ΕΕ: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20190410IPR37529/martures-dimosiou-sumferontos-neoi-kanones-tis-ee>
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). *Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου, Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα*.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2021). *Έκθεση του 2021 για το κράτος δικαίου. Η κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Βρυξέλλες.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*. (2019). Ανάκτηση Μάιος 2021, από Προστασία των προσώπων που καταγγέλλουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης: www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0366_EL.pdf

- Ευστρατίου, Ε. (2017). *Ο θεσμός του μάρτυρα δημοσίου συμφέροντος (whistleblowing)*. Ανάκτηση Μάιος 2021, από Πάνδημος Παντειακές Δημοσιεύσεις: <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&lang=el&pid=iid:18053>
- Καφετεράνης, Δ. (2018, 3 9). *Προστασία μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος: Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Whistleblower: Τα 6 κριτήρια που πρέπει να πληρούνται για να αναγνωριστεί ένας εργαζόμενος ως μάρτυρας δημοσίου συμφέροντος*. Ανάκτηση 5 2021, από Lawpost: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/prostasia-martyron-dimosioy-symferontos-i-nomologia-toy-eyropaikoy-dikastiriou>
- Κουράκης. (2005). Προβλήματα Ανακριτικής στο ελληνικό Δίκαιο της Απόδειξης. Στο *Συμβολές στη Μελέτη της Ανακριτικής* (σσ. 21-49). Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Κουράκης, Ν. Ε. (2018). Η Κοινωνική Δικαιοσύνη ως νέος στόχος της Αντεγκληματικής Πολιτικής. *Ποινικά Χρονικά, ΞΗ'* (8), σσ. 577- 586. Ανακτήθηκε από <http://crime-in-crisis.com/wp-content/uploads/pdfbio/poinika%20xronika.pdf>.
- ΚΥΑ 42926. (2018). Ανάκτηση Μάιος 2021, από ΚΥΑ υπ' αριθμ. 42926 δημοσιευμένη στο υπ' αριθμ. 2194/12.06.2018 Τεύχος Β' του ΦΕΚ: <http://www.et.gr/index.php/anazitisi-fek>
- Κωνσταντινίδης, Α. (2019, 4). Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος. *Ποινικά Χρονικά, 4*, σσ. 241-248.
- Μαγγανάς, Α. (Επιμ.). (2003). *Δικαιώματα του Ανθρώπου- Εγκλήματα- Αντεγκληματική Πολιτική Β Τόμος*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα. Σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ.
- Μπαλαούρα, Ι. Ι. (2021). *Το whistleblowing στην Ελλάδα με αφορμή την Ευρωπαϊκή Οδηγία 1937/2019: Ευκαιρία για αλλαγή ή business as usual;*. Ανάκτηση 2021, από ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ: https://www.researchgate.net/profile/Ioanna_Balaoura/publication/349410211_Whistleblowing_in_Greece_in_relation_to_the_Directive_19372019Eu_A_chance_for_change_or_business_as_usual/links/602e9728a6fdcc37a837719c/Whistleblowing-in-Greece-in-relation-to-the

Ναΐντος, Χ. (2011). *Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Νόμος 2928/2001. (n.d.). Ανάκτηση Μάιος 2021, από e- Nomothesia: <https://www.e-nomothesia.gr/kat-egklema-organomeno/n-2928-2001.html>

Οδηγία (ΕΕ) 2019/1937. (2019). Ανάκτηση 2021, από ΟΔΗΓΙΑ (ΕΕ) 2019/1937 ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 23ης Οκτωβρίου 2019 σχετικά με την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις του δικαίου της Ένωσης: [https://eur\[1\]lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.305.01.0017.01.ELL&to c=OJ:L:2019:305:TOC](https://eur[1]lex.europa.eu/legalcontent/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.305.01.0017.01.ELL&to c=OJ:L:2019:305:TOC).

Ριζάβα, Φ. (2012). *Οργανωμένο Έγκλημα. Θεωρητική προσέγγιση, κατ' άρθρο ερμηνεία και νομολογιακή αντιμετώπιση*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Σάμιος, Θ. (Επιμ.). (2019). *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας* (21 εκδ.). Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Σταμούλη, Ε. (2016). *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker "Whose side we are on?"*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.

Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο Έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα. Στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των Ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: ΕΑΠ.

Σταυροπούλου, Μ. (2020). *Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος. Σύγκριση και συσχέτιση με τα ευνοϊκά μέτρα για τους εμπλεκόμενους στην αστυνομική διείσδυση*. Ανάκτηση Μάιος 2021, από Arothesis ΕΑΠ: <https://arothesis.eap.gr/handle/repo/46182>

Συμεωνίδου- Καστανίδου, Ε. (2015). Η Δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: νεότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση. *Ποινική Δικονομία* , 38- 49.

Σύνταγμα. (2019). *Hellenic Parliament*. Ανάκτηση Οκτώβριος 2021, από Βουλή των Ελλήνων: <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>

Τζαναβάρη, Ν. (2019). *Οι διεθνείς Συμβάσεις για την αυτόματη ανταλλαγή φορολογικών πληροφοριών. Παρουσίαση και ερμηνεία των ρυθμίσεων του διεθνούς φορολογικού δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιογραφία.

Τραυλού, Η. Κ. (2019). *Η εξέταση των μαρτύρων στην ακροαματική διαδικασία υπό το φως των δικονομικών αρχών που διέπουν την ποινική δίκη και της νομολογίας του ΕΛΛΑ*. Ανάκτηση 2022, από

https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/12595/1/TravlouH_2019.pdf

Τσιλίκης, Δ. (2018, Μάιος). *Προστατευόμενοι καταγγέλλοντες και μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος: Η προβληματική των «whistleblower» στον διεθνή χώρο*.

Ανάκτηση Μάιος 2021, από The Art of Crime| 6:

<https://theartofcrime.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%B5%CF%85%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF%CE%B9->

<https://theartofcrime.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%B3%CE%AD%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%82->

<https://theartofcrime.gr/%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%B9/>

Τσόλκα, Ό. (2006). Το δικαίωμα του κατηγορουμένου να εξετάζει "μάρτυρες κατηγορίας" κατά την έννοια του άρ. 6 παρ. 3 εδ. δ' της ΕΣΔΑ. *Ποινικά Χρονικά*, σσ. 86-89.

Ξενογλώσση

Alpert, B. (2009). Blowing the Whistle- and Paying the Price. *Barron's*, 89 (10), 34.

Andon, P., Clinton, F., Ratzi, J., & Monroe, G. S. (2018). The Impact of Financial Incentives and Perceptions of Seriousness on Whistleblowing Intention. *The Journal of Business Ethics*, 151, σσ. 165-178. <https://doi.org/10.1007/s10551-016-3215-6>.

Ashton, J. (2015). 15 Years of Whistleblowing Protection under the Public Interest Disclosure Act 1998: Are We Still Shooting the Messenger? *Industrial Law Journal*, 44 (1), σσ. 29- 52. DOI 10.1108/JOIC-04-2018-0029.

Aslam, M. K., Akhtar, M. S., Akhtar, M. W., Arsar ul Haq, M., Iqbal, J., & Usman, M. (2021). "Reporting the wrong to the right": the mediated moderation model of whistleblowing education and the whistleblowing intentions. *Kybernetes, ahead-of-print* (ahead-of-print), σσ. 1- 16. <https://doi.org/10.1108/K-02-2021-0123>.

Banisar, D. (2011). Whistleblowing: International Standards and Developments. (I. Sandoval, Επιμ.) *Corruption and Transparency: Debating the Frontiers between state, market and society*, σσ. 1- 64. <https://ssrn.com/abstract=1753180>.

- Braithwaite, J. (1982). Challenging Just Deserts: Punishing White- Collar Criminals. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 73 (2), σσ. 723- 763. doi:10.2307/1143113.
- Carollo, L., Guerci, M., & Parici, N. (2020). "There's a Price to Pay in Order Not to Have a Price": Whistleblowing and the Employment Relationship. *Work Employment and Society*, 34 (4), σσ. 726- 736. doi:10.1177/0950017019887338.
- Chambliss, J. W. (1988). *On the take* (2 εκδ.). Indiana: Indiana University Press.
- Cordis, A. S., & Lambert, E. M. (2017). Whistleblower laws and corporate fraud: Evidence from the United States. *Accounting Forum*, 41, σσ. 289- 299. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2017.10.003>.
- Doberstein, C., & Charbonneau, E. (2020). The origins and effects of public servant confidencein whistleblowing protection regimes. *Public Administration*, 98 (3), σσ. 643- 658. DOI: 10.1111/padm.12644.
- Dungan, J., Waytz, A., & Young, L. (2015). The psychology of whistleblowing. *Curent Opinion in Psycology*, 6, σσ. 129-133. <http://dx.doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.07.005>.
- European Parliament. (2019, April). ΑνάκτησηΜάιος 2021, από Protection of whistle-blowers: [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637909/EPRS_ATA\(2019\)637909_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2019/637909/EPRS_ATA(2019)637909_EN.pdf)
- Falciani, H., & Mincuzzi, A. (2015). *Το χρηματοκιβώτιο των Φοροφυγάδων*. (Μ. Οικονομίδου, Γ. Τσόλκας, Επιμ., & Μ. Αυγέρου, Μεταφρ.) Αθήνα: Λιβάνη.
- FATF. (2018, July). *Anti-money laundering and counter terrorist financing for judges & prosecutors*. Ανάκτηση 04 2021, από <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/AML-CFT-Judges-Prosecutors.pdf>
- Fredin, A., Venkatesh, R., Riley, J., & Eldridge, S. W. (2019). "The Road Not Taken": A study of Moral Intesity, Whistleblowing, and Regret. *Ethics and Behavior*, 29 (4), σσ. 320- 340. <https://doi.org/10.1080/10508422.2018.1469088>.
- Gijssenbergh, J. (2021). From Neglect to Protection: Attitudes towards Whistleblowers in the European Institutions (1957- 2002). *Politics and Governance*, 9 (1), σσ. 281- 291. doi:10.17645/pag.v9i1.3944.
- Henley, J., & Garside, J. (2017). *Murdered Panama Papers journalist's son attacks Malta's 'crooks'*. Ανάκτηση Μάιος 2021, από The Guardian:

<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/17/murdered-panama-papers-journalist-son-malta-crooks-daphne-caruana-galizia>

Hirschfield, K. (2015). *Gangster States Organized Crime, Kleptocracy and Political Collapse*. London: Palgrave Macmillan.

Hongseok, L. (2020). The Implications of Organizational Structure, Political Control, and Internal System Responsiveness on Whistleblowing Behavior. *Review of Public Personal Administration*, 40 (1), σσ. 155- 177.
<https://doi.org/10.1177/0734371X18792054>.

Johansen, L., & Pedersen, K. H. (2020). Tell- tale it: retaliation on whistleblowers in public administrations. *Crime, Law and Social Change*, 73, σσ. 457- 473.
<https://doi.org/10.1007/s10611-019-09872-3>.

Kwon, M., Jeon, S. H., & Ting, Y. (2021). The Impact of Predisposed Traits and Organizational Factors on the U.S. Federal Employee Perception of Whistleblowing. *SAGE*, 50 (2), σσ. 258- 282. doi:10.1177/0091026020938828.

Latan, H., Chiappetta Jabbour, C. J., & Sousa Jabbour, A. B. (2019). "Whistleblowing Triangle": Framework and Empirical Evidence. *Journal of Business Ethics*, 160, σσ. 189- 204. <https://doi.org/10.1007/s10551-018-3862-x>.

Lawpost. (2021). Ανάκτηση 5 2022, από ΕΔΔΑ: Βελτιωμένη η εικόνα της Ελλάδας σε σχέση με τις καταδίκες για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων: <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/edda-veltiomeni-i-eikona-tis-elladas-se-shesi-me-tis-katadikes-gia-paraviaseis>

Lewis, D. (2013). Resolving Whistleblowing Disputes in the Public Interest: Is Tribunal Adjudication the Best that Can be Offered? *Industrial Law Journal*, 42 (1), σσ. 35-53. doi:10.1093/indlaw/dwt001.

Lewis, D. (2018). Whistleblowing and the Law of Defamation: Does the Law Strike a Fair Balance Between the Rights of Whistleblowers, the Media, and Alleged Wrongdoers? *Industrial Law Journal*, 47 (3), σσ. 339- 364. doi:10.1093/indlaw/dwx015.

Library Briefing. (2013, 1 28). Ανάκτηση Μάιος 2021, από Witness protection programmes. EU Experiences in the international context: [www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130408/LDM_BRI\(2013\)130408_REV2_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/130408/LDM_BRI(2013)130408_REV2_EN.pdf)

- Lindquist, S. A. (2003). Developments in Federal Whistleblower Protection Laws. *Review of Public Personal Administration*, 23 (1), σσ. 78- 82. DOI: 10.1177/0734371X02250118.
- Lipman, F. D. (2012). SEC Whistleblower Rules. Στο *Whistleblowers: Incentives, Disincentives, and Protection Strategies* (σσ. 239- 263). Canada: John Wiley & Sons.
- Maheran, Z. (2015). Antecedent Factors of Whistleblowing in Organizations. *Procedia Economics and Finance*, 28, σσ. 230-234.
- Meshulam, D., Ramos, L., & Klein, B. (2018). 2017- 2018 SEC whistleblowing review: insights and trends. *Journal of Investments Compliance*, 19 (2), σσ. 5- 7. DOI 10.1108/JOIC-04-2018-0029.
- Mesmer- Magnus, J. R., & Viswesvaran, C. (2005). Whistleblowing in Organizations: An Examination of Correlates of whistleblowing Intentions, Actions, and Relation. *Journal of Business Ethics*, 62, σσ. 277- 297. doi: 10.1007/s10551-005-0849-1.
- Mudbidri, I. A. (2021, December 22). *Witnesses protection in India*. Ανάκτηση May 2022, από ipleaders: <https://blog.ipleaders.in/witnesses-protection-india/>
- OECD. (2016). *Προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος στον ιδιωτικό τομέα: Ανάπτυξη του νοικού πλαισίου*. Ερωπαϊκή Ένωση. Ανάκτηση από <https://www.oecd.org>.
- Olesen, T. (2021). Ambivalence, Political Consensus and Conditionality: Support for Whistleblowing among Danish Employees. *Scandinavian Political Studies*, 44 (1), σσ. 67- 90. Doi: 10.1111/1467-9477.12188.
- ΟΟΣΑ. (2018). *Αξιολόγηση του Νομικού και Κανονιστικού Πλαισίου για την Ανάκτηση Περιουσιακών Στοιχείων στην Ελλάδα του ΟΟΣΑ* . Ανάκτηση από www.oecd.org/corruption/anti-bribery/OECD-Greece-Asset-Recovery-Framework-Analysis-EL.pdf.
- Park, H., & Blenkipsopp, J. (2009). Whistleblowing as Planned Behavior– A Survey of South Korean Police Officers. *Journal of Business Ethics*, 85, σσ. 545- 556. DOI 10.1007/s10551-008-9788-y.
- Pope, A. (2015). *Whistleblowers: Selected Issues and Protections*. New York: Nova Science Publishers.
- Previtali, P., & Cerchiello, P. (2018). The determinants of whistleblowing in public administrations: an analysis conducted in Italian health organizations, universities and

municipalities. *Public Management Review*, 20 (11), σσ. 1683-1701.
<https://doi.org/10.1080/14719037.2017.1417468>.

Quayle, A. (2021). Whistleblowing and accounting for the public interest: a call for the new directions. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 34 (7), σσ. 1555- 1580. DOI 10.1108/AAAJ-05-2020-4554.

UNODC. (2008). Ανάκτηση 2021, από Good Practices for the protection of witnesses in criminal of proceedings involving organized crime: https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/Good_Practices_for_the_Protection_of_Witnesses_in_Criminal_Proceedings_Involving_Organized_Crime.pdf

Vongdouangchanh, B. (2006). The \$1,000 reward for whistleblowers could be harmful to public servants: PSAC. *The Hill Times*, 837 (25), σσ. 1-5.

Vulliamy, E. (2010). *The Wachovia Whistleblower*. Ανάκτηση Μάϊος 2022, από The Nation: <https://www.thenation.com/article/archive/wachovia-whistleblower/>

Xuhong, S., & Xing, N. (2018). Citizens on Patrol: Understanding Public Whistleblowing against Government Corruption. *Journal of Public Administration Research And Theory*, 28 (3), σσ. 406- 422. doi:10.1093/jopart/muy011.

Yeoh, P. (2013). Enhancing effectiveness of anti-money laundering laws through whistleblowing. *Journal of Money Laundering Control*, 17 (3), σσ. 327- 342. DOI 10.1108/JMLC-06-2013-0020.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.